

Zaštita okoliša kaznenim pravom na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini s posebnim osvrtom na kazneno djelo ekocida

Čejka, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:827701>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Katedra za kazneno pravo

Marija Čejka

**ZAŠTITA OKOLIŠA KAZNENIM PRAVOM NA MEĐUNARODNOJ, EUROPSKOJ I
NACIONALNOJ RAZINI S POSEBNIM OSVRTOM NA KAZNENO DJELO
EKOCIDA**

Diplomski rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Sunčana Roksandić

Zagreb, rujan 2024.

**REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET**

Studentica:

Marija Čejka

Naslov diplomskog rada:

**ZAŠTITA OKOLIŠA KAZNENIM PRAVOM NA
MEĐUNARODNOJ, EUROPSKOJ I
NACIONALNOJ RAZINI S POSEBNIM
OSVRTOM NA KAZNENO DJELO EKOCIDA**

Kolegij:

KAZNENO PRAVO

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Sunčana Roksandić

Zagreb, rujan 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Marija Čejka, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Marija Čejka, v.r.

Sažetak

Ovaj rad bavi se zaštitom okoliša kaznenim pravom na međunarodnoj, europskoj i nacionalnoj razini s posebnim osvrtom na kazneno djelo ekocida. U prvom dijelu rada, predstavlja se pravo okoliša na međunarodnoj razini kroz povijesni pregled održanih konferencija i donesenih dokumenata. Zatim se raspravlja o međunarodnom kaznenom pravu kao instrumentu zaštite okoliša, pri čemu se propituje zaštita okoliša Rimskim statutom Međunarodnoga kaznenog suda i mogućnost stvaranja specijaliziranog međunarodnog kaznenog suda za okoliš. Drugi dio rada fokusira se na zaštitu okoliša putem kaznenog prava u sekundarnom zakonodavstvu Europske unije, uz analizu suradnje između Europske unije i Vijeća Europe. Treći dio rada dotiče se kaznenih djela protiv okoliša uređenih kaznenim zakonodavstvom Republike Hrvatske. U četvrtom dijelu rada donosi se osvrt na kazneno djelo ekocida gdje se izlaže definicija ekocida, kao i mogućnosti njegove inkriminacije u međunarodnom, europskom i nacionalnom pravnom okviru. Završno, peti dio rada odnosi se na vezu između zaštite okoliša i ljudskih prava.

Ključne riječi: zaštita i očuvanje okoliša, kazneno pravo, kaznena djela protiv okoliša, Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda, Direktiva 2008/99/EZ o zaštiti okoliša putem kaznenog prava, Direktiva (EU) 2024/1203 o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ, ekocid

Abstract

This paper deals with the protection of the environment through criminal law at the international, European and national level, with special reference to the crime of ecocide. In the first part of the paper, environmental law at the international level is presented through a historical review of conferences held and adopted documents. International criminal law as an instrument of protection of the environment is then discussed, while protection of the environment under the Rome Statute of the International Criminal Court and the possibility of creating a specialized international criminal court for the environment are debated. The second part of the paper focuses on protection of the environment through criminal law in the secondary law of the European Union, with an analysis of cooperation between the European Union and the Council of Europe. The third part of the paper deals with crimes against the environment regulated by the criminal law of the Republic of Croatia. In the fourth part of the paper, there is a review of the crime of ecocide, where the definition of ecocide is presented, as well as the possibilities of its incrimination in the international, European and national legal framework. Finally, the fifth part of the paper refers to the connection between environmental protection and human rights.

Key words: protection and preservation of the environment, criminal law, crimes against the environment, Rome Statute of the International Criminal Court, Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law, Directive (EU) 2024/1203 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC, ecocide

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ZAŠTITA OKOLIŠA MEĐUNARODNIM KAZNENIM PRAVOM	2
2.1. Povijest međunarodnog prava okoliša.....	2
2.2. Međunarodno kazneno pravo kao mehanizam zaštite okoliša.....	7
2.2.1. Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda.....	10
2.2.1.1. Zločin protiv okoliša u postojećem režimu Rimskog statuta.....	11
2.2.1.2. Zločin protiv okoliša kao samostalno kazneno djelo u Rismkom statutu.....	15
2.2.2. Specijalizirani međunarodni kazneni sud za okoliš.....	21
3. ZAŠTITA OKOLIŠA PRAVOM EUROPSKE UNIJE	23
3.1. Europska unija i okoliš.....	23
3.2. Direktiva 2008/99/EZ o zaštiti okoliša putem kaznenog prava.....	26
3.2.1. Evaluacija Direktive 2008/99/EZ.....	28
3.3. Direktiva (EU) 2024/1203 o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ.....	31
3.4. Suradnja Europske unije i Vijeća Europe.....	36
4. KAZNENA DJELA PROTIV OKOLIŠA U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE HRVATSKE	38
4.1. Odredbe Kaznenog zakona 2011.....	39
4.2. Statistički podaci o kaznenim djelima protiv okoliša za 2023. godinu.....	41
5. KAZNENO DJELO EKOCIDA	44
5.1. Definicija ekocida.....	45
5.2. Ekocid kao kazneno djelo u međunarodnom kaznenom pravu.....	48
5.3. Ekocid u pravu Europske unije.....	50
5.4. Kazneno djelo ekocida u nacionalnom pravu.....	51
5.4.1. Prijedlog inkriminacije ekocida u hrvatskom pravu.....	53
6. ZAŠTITA OKOLIŠA I LJUDSKA PRAVA	54
7. ZAKLJUČAK	56

POPIS LITERATURE

1. UVOD

Posljednjih nekoliko desetljeća pitanje zaštite okoliša jedan je od glavnih izazova s kojima se suvremeno društvo susreće. Iako je ljudska aktivnost počela značajnije utjecati na okoliš već tijekom prve industrijske revolucije od kraja 18. do sredine 19. stoljeća, pravo okoliša, definirano kao „pravne norme koje se odnose na zaštitu i očuvanje okoliša te gospodarenje okolišem“¹, sustavno se počinje razvijati tek od Konferencije Ujedinjenih naroda o čovjekovu okolišu održane u Stockholmu 1972. godine. Ubrzo je uslijedio niz dokumenata kako internacionalnog, tako i transnacionalnog karaktera s ciljem zaštite ograničenih prirodnih resursa od posljedica ubrzanog demografskog rasta, urbanizacije, razvoja gospodarske djelatnosti, prometa i turizma te uporabe oružja za masovno uništenje.

Svi doneseni propisi, međutim, ne mogu uspješno postići svoj cilj bez propisivanja i primjene odgovarajućih sankcija u slučaju njihove povrede. Time se dolazi do ključne uloge kaznenog prava u sferi očuvanja okoliša gdje ono postaje *condicio sine qua non* za učinkovitu zaštitu okoliša.² Prema INTERPOL-u, ekološki je kriminal (engl. *environmental crime*), nakon trgovine drogom, krivotvorenja i trgovine ljudima, četvrta najveća kriminalna aktivnost po ostvarenoj zaradi u svijetu.³ Neophodno je, stoga, uspostaviti djelotvorne sustave kaznenopravne zaštite okoliša na međunarodnoj, transnacionalnoj i nacionalnoj razini kako bi se osigurali mir, sigurnost i stabilnost.

U prvom dijelu rada, predstavlja se pravo okoliša na međunarodnoj razini kroz povijesni pregled održanih konferencija i donesenih dokumenata. Zatim se raspravlja o međunarodnom kaznenom pravu kao instrumentu zaštite okoliša, pri čemu se propituje zaštita okoliša Rimskim statutom Međunarodnoga kaznenog suda i mogućnost stvaranja specijaliziranog međunarodnog kaznenog suda za okoliš. Drugi dio rada fokusira se na zaštitu okoliša putem kaznenog prava u sekundarnom zakonodavstvu Europske unije, uz analizu suradnje između Europske unije i Vijeća Europe. Treći dio rada dotiče se kaznenih djela protiv okoliša uređenih kaznenim zakonodavstvom Republike Hrvatske. U četvrtom dijelu rada donosi se osvrt na kazneno djelo ekocida gdje se izlaže definicija ekocida, kao i mogućnosti njegove

¹ Pravo okoliša, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pravo-okolisa> (19. veljače 2024.).

² Barbić, J. (ur.), *Kaznenopravna zaštita okoliša*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), 2017., str. 16.

³ A UNEP-INTERPOL Rapid Response Assessment: *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Security*, 2016., Nellemann, C. (ur.)

inkriminacije u međunarodnom, europskom i nacionalnom pravnom okviru. Završno, peti dio rada odnosi se na vezu između zaštite okoliša i ljudskih prava.

2. ZAŠTITA OKOLIŠA MEĐUNARODNIM KAZNENIM PRAVOM

2.1. Povijest međunarodnog prava okoliša

Međunarodno pravo okoliša jedna je od mlađih grana prava pa ne čudi da se prvi ugovori o zaštiti i očuvanju okoliša javljaju tek u 19. stoljeću. Ugovori zaključeni početkom 19. stoljeća odnosili su se prvenstveno na zaštitu međunarodnih rijeka i uređenje ribolova u njima te zaštitu tržišno vrijednih morskih i kopnenih vrsta, dok se tokom tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća zaključuju u pravilu međunarodni ugovori o očuvanju pojedinih ugroženih vrsta.⁴ Razvoj oružja za masovno uništenje početkom 20. stoljeća dovodi do usvajanja prvih međunarodnih ugovora o nadzoru nuklearnog naoružanja, nadzoru upotrebe nuklearne energije u miroljubive svrhe te o nadzoru odlaganja radioaktivnog otpada.⁵ Svijest o potrebi zaštite i očuvanja okoliša, doduše, počinje jačati tek krajem šezdesetih godina prošlog stoljeća kao odgovor na nekoliko događaja koji su potresli međunarodnu zajednicu, kao što su trovanje živom u Minamati i drugim dijelovima Japana uzrokovano ispuštanjem otpadnih voda iz kemijske tvornice te uništenje morskog okoliša uslijed nezgoda s tankerima. Uočeno je da nije dovoljno samo jednostrano djelovanje država, propisi nacionalne razine ili djelovanje ograničenog broja država, već da je potrebno hitno sistematično, plansko i usklađeno djelovanje država na međunarodnoj razini.⁶

Svi navedeni događaji rezultirali su Konferencijom o čovjekovu okolišu održanom od 5. do 16. lipnja 1972. godine u Stockholmu (dalje u tekstu: Stockholmska konferencija). Stockholmska je konferencija bila dotad najveća konferencija održana pod okriljem Ujedinjenih naroda (dalje u tekstu: UN), organizacije koja i danas igra najznačajniju ulogu u zaštiti okoliša u okviru međunarodnog prava. Na Stockholmskoj je konferenciji usvojena Deklaracija o čovjekovu okolišu s 26 načela za zaštitu, očuvanje i poboljšanje čovjekova okoliša te Akcijski program sa 109 preporuka za konkretne akcije država. Glavni cilj načela i preporuka Stockholmske konferencije bio je istaknuti „opću dužnost država da štite okoliš te dužnost da ne uzrokuju štetu okolišu drugih država i okolišu koji je izvan granica nacionalne

⁴ Seršić, M., *Međunarodnopravni aspekti zaštite i očuvanja okoliša*, u: Lončarić - Horvat, O. (ur.), *Pravo okoliša*, Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog planiranja Republike Hrvatske, Organizator, 2003., str. 247.

⁵ *Ibid.*, str. 248

⁶ *Ibid.*, str. 248.

jurisdikcije“⁷, kao i potrebu međudržavne suradnje u primjeni postojećih i izradi novih međunarodnih ugovora posvećenih zaštiti okoliša. Deklaracija o čovjekovu okolišu i Akcijski program nisu, međutim, bili obvezujućeg karaktera, već su spadali u kategoriju tzv. mekog prava (engl. *soft law*) što znači da su njima definirani ciljevi tek naknadno, u obliku međunarodnih ugovora, postali obvezna pravna pravila za države. Značaj Stockholmske konferencije ogleda se i u osnivanju Programa UN-a za okoliš (United Nations Environment Programme – UNEP) čija je glavna zadaća da sudjeluje u zaštiti okoliša te razvijanju i provođenju politika zaštite okoliša na globalnoj i regionalnoj razini.⁸

Deset godina nakon Stockholmske konferencije, 28. listopada 1982. godine, na svom 48. plenarnom zasjedanju Opća skupština UN-a usvaja Svjetsku povelju o prirodi. Kao još jedan dokument koji spada u meko pravo, Svjetska povelja o prirodi sadrži pet osnovnih „načela očuvanja prema kojima se treba voditi i prosuđivati svako ljudsko ponašanje koje utječe na prirodu.“⁹

UN nastavlja svoj rad u području zaštite okoliša pa tako 1983. godine Opća skupština UN-a, potaknuta pojavom tzv. druge generacije problema vezanih uz okoliš¹⁰, usvaja Rezoluciju 38/161 kojom osniva Svjetsku komisiju za okoliš i razvoj (Brundtland komisiju). U svom izvješću „Our Common Future“ iz 1987. godine Svjetska komisija za okoliš i razvoj predstavila je koncept tzv. održivog razvoja (engl. *sustainable development*, franc. *développement durable*) koji postaje centralnim pojmom i glavnom mišlju novog pristupa zaštiti i očuvanja okoliša.¹¹ U izvješću se pojam održivog razvoja definira kao „razvoj koji zadovoljava potrebe današnjice, a pritom ne ugrožava potrebe budućih generacija.“¹² Upravo je izvješće Svjetske komisije za okoliš i razvoj potaknulo Opću skupštinu UN-a da sazove Konferenciju UN-a o okolišu i razvoju koja se održala od 3. do 14. lipnja 1992. godine u Rio de Janeiru (dalje u tekstu: Konferencija u Riju). Konferencija u Riju istaknula je nužnost održivog razvoja svih država – „potrebu da se u planiranju razvoja uzmu u obzir granice koje dopušta okoliš.“¹³ Na Konferenciji u Riju također su usvojeni Deklaracija o okolišu i razvoju,

⁷ *Ibid.*, str. 249.

⁸ UNEP – Program Ujedinjenih naroda za okoliš, dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-programe-i-projekte-eu-europske-i-medjunarodne-poslove-6108/medjunarodna-suradnja/unep-program-ujedinjenih-naroda-za-okolis/1134> (8. ožujka 2024.).

⁹ UN. General Assembly, World Charter for Nature, GA Res 37/7, GAOR, 37th sess., 48th plen mtg, Suppl. no. 51, UN Doc. A/RES/37/7 (usvojeno 28. listopada 1982.), str. 17.

¹⁰ Seršić, M., *op. cit.* u bilj. 4, str. 251.

¹¹ *Ibid.*

¹² UN, *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, dostupno na: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> (11. ožujka 2024.).

¹³ Seršić, M., *op. cit.* u bilj. 4, str. 252.

koja sadrži 27 načela, Akcijski program za 21. stoljeće (Agenda 21) i Načela o gospodarenju, očuvanju i održivom razvoju šuma.¹⁴ Uz navedene pravno neobvezujuće dokumente, na Konferenciji u Rijju otvorene su na potpisivanje i dvije konvencije. Konvencija o biološkoj raznolikosti „uspostavlja očuvanje bioraznolikosti kao temeljno međunarodno načelo u zaštiti prirode i zajedničku obvezu čovječanstva“¹⁵, dok je temeljni cilj Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime „postignuti stabilizaciju koncentracija stakleničkih plinova u atmosferi na razini koja će spriječiti opasno antropogeno djelovanje na klimatski sustav.“¹⁶ Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime nadopunjena je Protokolom iz Kyota koji je usvojen 11. prosinca 1997. godine, a stupio na snagu 16. veljače 2005. godine.

Opća skupština UN-a 2000. godine usvojila je Milenijsku deklaraciju (United Nations Millennium Declaration), politički dokument UN-a za 21. stoljeće, koji „utvrđuje ciljeve razvoja na područjima od interesa za međunarodnu zajednicu te aktivnosti koje trebaju pridonijeti njihovom ostvarivanju.“¹⁷ Riječ je o osam Milenijskih razvojnih ciljeva (Millennium Development Goals – MDGs) koje su se države članice UN-a obvezale ostvariti do 2015. godine.¹⁸

Sljedeću etapu u UN-ovom interesu za zaštitu okoliša predstavlja Svjetski sastanak na vrhu o održivom razvoju održan od 26. kolovoza do 4. rujna 2002. godine u Johannesburgu (dalje u tekstu: Sastanak u Johannesburgu). Glavni ishod ovoga je puta bilo donošenje Deklaracije o održivom razvoju i Implementacijskog plana koji „uključuju odredbe koje pokrivaju skup aktivnosti i mjera koje treba poduzeti kako bi se postigao razvoj koji uzima u obzir poštivanje okoliša.“¹⁹ Iako načela istaknuta na Stockholmskoj konferenciji i Konferenciji u Rijju ovdje dobivaju snažnu političku potporu, Sastanak u Johannesburgu smatra se manje uspješnim iz razloga što ta načela nisu napredovala ni na koji značajan način. Najveća slabost Implementacijskog plana ogleda se u nedostatku novih ideja i novih obveza za države članice

¹⁴ Puni naziv Načela o gospodarenju, očuvanju i održivom razvoju šuma glasi Pravno neobvezatna autoritativna izjava o načelima za globalni konsenzus o gospodarenju, očuvanju i održivom razvoju svih vrsta šuma.

¹⁵ Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144> (11. ožujka 2024.).

¹⁶ Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime, dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/klima/zastita-klime/okvirna-konvencija-un-a-o-promjeni-klime/1882> (11. ožujka 2024.).

¹⁷ Održivi razvoj, dostupno na: <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/globalne-teme/odrzivi-razvoj/22706> (11. ožujka 2024.).

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ World Summit on Sustainable Development, 26 August–4 September 2002, Johannesburg, dostupno na: <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002> (11. ožujka 2024.).

UN-a, posebice u problemima koji se odnose na globalni okoliš i kako oni prijete razvoju svih država.²⁰

Dvadeset godina nakon Konferencije u Riju, UN održava od 13. do 22. lipnja 2012. godine još jednu konferenciju u Rio de Janeiru, Konferenciju UN-a o održivom razvoju, poznatu i kao Rio+20 (dalje u tekstu: Konferencija Rio+20). Jedna od najznačajnijih odluka Konferencije Rio+20 „definiranje je budućih ciljeva održivog razvoja koji će uključivati tri dimenzije održivog razvoja – gospodarsku, socijalnu i okolišnu.“²¹ Vrhunac Konferencije Rio+20 predstavlja usvajanje pravno neobvezujućeg dokumenta „The Future We Want“.²² Države članice odlučile su pokrenuti proces razvoja niza ciljeva održivog razvoja (Sustainable Development Goals – SDGs), nadovezujući se na Milenijske razvojne ciljeve i usklađujući se s razvojnim planom nakon 2015. godine.²³ Konferencija Rio+20 također je usvojila inovativne smjernice o politikama zelene ekonomije te postavila strategiju za financiranje održivog razvoja.²⁴

Nedugo nakon Konferencije Rio+20, od 25. do 27. rujna 2015. godine u New Yorku održan je Sastanak na vrhu UN-a o održivom razvoju (dalje u tekstu: Sastanak u New Yorku). Završni dokument Sastanka u New Yorku formalno je usvojen 21. listopada 2015. godine kao Rezolucija Opće skupštine UN-a 70/1 pod naslovom „Promijenimo naš svijet: Agenda 2030 za održivi razvoj“ koja, iako nije pravno obvezujući dokument, nameće državama članicama političku obvezu njezine provedbe. Glavnu okosnicu razvojne agende predstavlja 17 ciljeva održivog razvoja razrađenih u 169 međusobno povezanih podciljeva.²⁵ Radi se o platformi za rješavanje najvažnijih izazova današnjice u njihovoj međupovezanoj gospodarskoj, socijalnoj, okolišnoj i političko-sigurnosnoj dimenziji.²⁶

Daljnji angažman UN-a u zaštiti okoliša ogleda se u Pariškom sporazumu o klimatskim promjenama (dalje u tekstu: Pariški sporazum), pravno obvezujućem dokumentu potpisanom na Konferenciji UN-a o klimatskim promjenama u Parizu (dalje u tekstu: Konferencija u Parizu). Održana od 30. studenog do 12. prosinca 2015. godine, Konferencija u Parizu

²⁰ La Viña, A. G. M., Hoff, G., DeRose, A. M., *The Outcomes of Johannesburg: Assessing the World Summit on Sustainable Development*, u: SAIS Review, Johns Hopkins University Press, vol. 23, no. 1, 2003., str. 62.

²¹ *Op. cit.* u bilj. 17.

²² Puno ime dokumenta „The Future We Want“ glasi „The Future We Want: Outcome document of the United Nations Conference on Sustainable Development Rio de Janeiro, Brazil, 20–22 June 2012.“

²³ United Nations Conference on Sustainable Development, 20-22 June 2012, Rio de Janeiro, dostupno na: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012> (11. ožujka 2024.).

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Op. cit.* u bilj. 17.

²⁶ *Ibid.*

predstavlja 21. zasjedanje Konferencije stranaka (COP21) Okvirne konvencije UN-a o promjeni klime. Pariški sporazum ima za cilj „ograničiti porast globalne prosječne temperature na „znatno manje“ od 2°C odnosno do 1,5°C u odnosu na predindustrijsko razdoblje.“²⁷ U Pariškom sporazumu, međutim, izostaje učinkovit mehanizam kažnjavanja država u slučaju neispunjenja preuzetih obveza. Iako Pariški sporazum zahtijeva praćenje i izvješćivanje o emisijama ugljika, on ne može prisiliti državu na njihovo smanjenje.²⁸ Većinu akcija vezanih uz smanjenje emisija ugljika moraju donijeti zakonodavna tijela ili šefovi država, dok su sporazumi s međunarodnom zajednicom supsidijarni tim oblicima odlučivanja.²⁹

Nakon što je Međuvladin panel o klimatskim promjenama³⁰ (Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) u listopadu 2018. godine objavio Posebno izvješće o globalnom zatopljenju od 1.5°C, Glavni tajnik UN-a, António Guterres, pozvao je šefove država članica da sudjeluju na Sastanku na vrhu UN-a o djelovanju u području klime (dalje u tekstu: Sastanak o klimi). Održan 23. rujna 2019. godine u New Yorku, Sastanak o klimi ojačao je 1,5°C kao „društveno, ekonomski, politički i znanstveno sigurno ograničenje globalnog zatopljenja do kraja ovoga stoljeća, a neto nultu emisiju do 2050. godine kao globalni dugoročni klimatski cilj za sve.“³¹ Također je naglašeno da „klimatske mjere mogu imati opipljiv utjecaj na živote ljudi, uključujući njihove poslove i zdravlje, te potreba usklađivanja politika i sustava da se ubrza provedba Pariškog sporazuma i ciljeva održivog razvoja.“³² Iako se na Sastanku o klimi velik broj država obvezao ojačati mjere za smanjenje učinka staklenika (engl. *greenhouse effect*), izostala je volja nekoliko najvećih svjetskih zagađivača: Kina nije osnažila obveze preuzete Pariškim sporazumom, Indija se nije obvezala smanjiti uporabu ugljena, dok predstavnici SAD-a nisu niti izlagali na konferenciji.

Na 50. obljetnicu Stockholmske konferencije, UN od 2. do 3. lipnja 2022. godine održava još jednu konferenciju u Stockholmu pod nazivom „Stockholm+50: Zdrav planet za prosperitet svih – naša odgovornost, naša prilika“ (dalje u tekstu: Konferencija Stockholm+50).

²⁷ Prilagodba klimatskim promjenama, dostupno na: <https://mingo.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-klimatske-aktivnosti-1879/prilagodba-klimatskim-promjenama-1965/1965> (11. ožujka 2024.).

²⁸ Nahm, J., *Failures and Successes of the Paris Agreement*, 8. kolovoza 2023., dostupno na: <https://ace-usa.org/blog/research/research-foreignpolicy/failures-and-successes-of-the-paris-agreement/> (11. ožujka 2024.).

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Međuvladin panel o klimatskim promjenama osnovali su 1988. godine Svjetska meteorološka organizacija i Program UN-a za okoliš da bi, kao tijelo UN-a, u okviru svojih izvješća pružao vladama na svim razinama znanstvene informacije koje mogu koristiti za razvoj klimatskih politika.

³¹ Report of the Secretary-general on the 2019 Climate Action Summit, 11. prosinca 2019., str. 5., dostupno na: https://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_14/spl_7/pdfs/110.pdf (3. ožujka 2024.).

³² *Ibid.*

Konferencija Stockholm+50 djelovala je kao odskočna daska za „ubrzavanje provedbe Desetljeća djelovanja UN-a za postizanje ciljeva održivog razvoja, uključujući Agendu 2030, Pariški sporazum, Globalni okvir za bioraznolikost nakon 2020. godine i poticanje usvajanja zelenih planova oporavka nakon COVID-19.“³³ S istim upozorenjima koja su bila istaknuta i pedeset godina ranije, na Konferenciji Stockholm+50 donesen je niz preporuka za ostavriavanje tri načela angažmana: međugeneracijske odgovornosti (engl. *intergenerational responsibility*), međupovezanosti (engl. *interconnectivity*) i mogućnosti provedbe (engl. *implementing opportunity*).³⁴

Danas se stajalište UN-a o zaštiti i očuvanju okoliša najbolje opisuje idejom tzv. okolišne vladavine prava (engl. *environmental rule of law*). Riječ je o konceptu koji „naglašava održivost okoliša povezujući je s temeljnim pravima i obvezama.“³⁵ Koncept „odražava opće moralne vrijednosti i etičke norme ponašanja te daje temelj za ekološka prava i obveze.“³⁶ U najnovijem izvješću Programa UN-a za okoliš „Environmental Rule of Law: Tracking Progress and Charting Future Directions“, objavljenom 22. studenog 2023. godine, naglašeno je šest međusektorskih zaključaka: „pandemija COVID-19 imala je značajan utjecaj na okolišnu vladavinu prava, kako pozitivan, tako i negativan; ubrzano je priznavanje i integracija ekoloških prava; postoji sve veća pažnja posvećena specijaliziranoj provedbi zaštite okoliša, posebno u razvoju i izgradnji kapaciteta institucija; žene su pobornice okolišne vladavine prava; okolišna vladavina prava prolazi kroz tehnološku revoluciju; i klimatske promjene i dalje su dominantan kontekst za nastojanja u vezi s okolišnom vladavinom prava i pokretač djelovanja za njezino unapređenje.“³⁷

Za očekivati je da će UN, na temelju izvješća Programa UN-a za okoliš i Međuvladinog panela o klimatskim promjenama, nastaviti s radom u sferi zaštite okoliša, kako kroz davanje preporuka državama članicama, tako i kroz sazivanje konferencija s ciljem potpisivanja pravno obvezujućih međunarodnih ugovora.

2.2. Međunarodno kazneno pravo kao mehanizam zaštite okoliša

³³ Stockholm+50, About, dostupno na: <https://www.stockholm50.global/about/about> (13. ožujka 2024.).

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Environmental Rule of Law, dostupno na: <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-0> (14. ožujka 2024.).

³⁶ *Ibid.*

³⁷ Environmental Rule of Law: Tracking Progress and Charting Future Directions, dostupno na: <https://www.unep.org/resources/publication/environmental-rule-law-tracking-progress-and-charting-future-directions> (14. ožujka 2024.).

Međunarodni ugovori posvećeni zaštiti i očuvanju okoliša nisu *per se* dovoljna garancija da okoliš uistinu i bude učinkovito zaštićen. Neophodno je, stoga, posegnuti za različitim pravnim mehanizmima kako bi se osigurala njihova dosljedna primjena. Jedan od tih mehanizama jest međunarodno kazneno pravo.

Kako je svrha međunarodnog kaznenog prava zaštita određenih zajedničkih vrijednosti koje je međunarodna zajednica prepoznala kao toliko važne da se moraju upotrijebiti kaznene sankcije³⁸, javlja se potreba za kaznenim pravom i kaznenim sankcijama u međunarodnom pravu okoliša. Tu potrebu pokušavaju objasniti različite pravne i ekonomske teorije, no u osnovi se mogu prepoznati tri moguća razloga za inkriminaciju kaznenih djela protiv okoliša. Jedno moguće obrazloženje proizlazi iz neuspjeha građanskog i upravnog prava da adekvatno odvrću od kršenja pravnih pravila.³⁹ Druga je mogućnost da društvo preferira određene radnje nazvati „kaznenim djelom“ kako bi ukazalo na nemoralnost takvih radnji.⁴⁰ Treće je obrazloženje vrsta ekonomske analize kaznenog djela i kaznene sankcije gdje učinkovito provedene kaznenopravne norme povećavaju troškove određenih vrsta ponašanja i time potiču poštivanje zakona i propisa.⁴¹

Danas je najčešći način realizacije učinkovite zaštite okoliša normama međunarodnog kaznenog prava uvođenje kaznenopravnih odredbi u međunarodne ugovore. Velik broj međunarodnih ugovora zahtijeva od država stranaka da kriminaliziraju njihova kršanja⁴² i *implicite* označavaju kazneni karakter određenih postupanja utvrđujući dužnost njihove zabrane, prevencije, kaznenog progona ili kažnjavanja.⁴³ Tako, primjerice, Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES convention) iz 1973. godine zahtijeva od stranaka „kažnjavanje trgovine ili posjedovanja takvih primjeraka“⁴⁴ koji su tom konvencijom zaštićeni. Baselska konvencija o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju iz 1989. godine pak propisuje

³⁸ Cho, B., *Emergence of an International Environmental Criminal Law?*, u: UCLA Journal of Environmental Law and Policy, 19(1), 2000., str. 14-15.

³⁹ *Ibid.*, str. 13.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 13-14.

⁴¹ *Ibid.*, str. 14.

⁴² Engelhart, M., Roksandić, S., *Beyond Classic Core Crimes: International Criminal Law for the Protection of Mankind—Economic and Environmental Crimes as International Crimes*, u: Ziccardi Capaldo, G. (ur.), 2021 Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence), Oxford: Oxford University Press, 2022., str. 282.

⁴³ Cho, B., *op. cit.* u bilj. 38, str. 18.

⁴⁴ Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka, SL L 75, 19. ožujka 2015., str. 4–15., čl. VIII. st. 1. (a)

da „svaka Potpisnica uvodi odgovarajuće domaće zakonodavstvo za sprečavanje i kažnjavanje nezakonitog prometa.“⁴⁵

Unatoč svemu navedenome, činjenica je da na međunarodnoj razini i dalje ne postoji sveobuhvatan režim kaznenog prava okoliša. Prema Mégretu, postoje četiri glavna razloga zašto još uvijek ne postoji sveobuhvatno međunarodno kazneno pravo okoliša. Prvi razlog veže se uz opće ograničenje međunarodnog javnog prava – suverenitet država. Države će se brzo pozvati na svoj suverenitet kada se relevantna djela dogode unutar njihova teritorija.⁴⁶ Kako dominantan način regulacije pitanja koja se tiču okoliša trenutno uvelike ovisi o volji država da sudjeluju u razvoju međunarodnog prava okoliša kroz kaznene sankcije, mnoge bi države mogle biti oprezne s koracima koji dodatno zadiru u njihov suverenitet.⁴⁷ Drugi razlog proizlazi iz same prirode zaštićenog dobra. Okoliš predstavlja izrazito širok i kompleksan pojam pa i međunarodno pravo okoliša predstavlja izazovnu domenu jer se postavlja pitanje nadležnosti država, primjenjivog prava i kaznene odgovornosti fizičkih i pravnih osoba.⁴⁸ Treći i četvrti razlog odnose se na ograničenja koja uz sebe nose preferirani regulatorni okvir, međunarodno pravo okoliša, i priroda kaznenog prava općenito. Neki odvjetnici za zaštitu okoliša oprezni su s miješanjem kaznenog prava s okolišnim pitanjima zbog „zabrinutosti da kazneno pravo ne uzima u obzir jedinstvene karakteristike prava okoliša kao nadobudnog, dinamičnog i kompleksnog projekta neprikladnog za grubu stigmatizaciju i crno-bijelu kategorizaciju.“⁴⁹ Kako su mnoge međunarodnopravne norme izražene kao smjernice i pravila ponašanja, oslanjanje međunarodnog prava okoliša na instrumente međunarodnog običajnog prava i mekog prava može dovesti u pitanje poštivanje načela zakonitosti i načela određenosti.⁵⁰ Iz toga se zaključuje da međunarodno pravo okoliša nije grana prava koja je prirodno prikladna za kriminalizaciju, već bolje odgovara administrativnom regulatornom okviru pa su i očekivana rješenja u ovom području obično „administrativne, preventivne, dobrovoljne i konsenzualne naravi.“⁵¹

⁴⁵ Baselska konvencija o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju, SL L 39, 16. veljače 1993., čl. 9. st. 5.

⁴⁶ Mégret, F., *The problem of an international criminal law of the environment*, u: Columbia Journal of Environmental Law 36, no. 2, 2011., str. 204-205.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 205.

⁴⁸ Više o problematici prekograničnog onečišćenja okoliša u kaznenom pravu u Derenčinović, D., *Načelo sic utere i kazneno pravo u funkciji zaštite od prekograničnog onečišćenja okoliša*, u: Barbić, J., *op. cit.* u bilj 2, str. 31-43.

⁴⁹ Mégret, F., *op. cit.* u bilj 46, str. 218.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 224.

⁵¹ *Ibid.*, str. 219.

Još jedan, ako ne i najbitniji, razlog zašto stvaranje sveobuhvatnog režima međunarodnog kaznenog prava okoliša danas nije moguće leži u tome što ne postoji međunarodni kazneni sud nadležan (isključivo) za kaznena djela protiv okoliša. Iako postoje inicijative za osnivanje specijaliziranog međunarodnog kaznenog suda za okoliš⁵², rješenje problema nedostataka suda koji bi na međunarodnoj razini, kroz postupanje protiv počinitelja kaznenih djela protiv okoliša, osiguravao dosljednu primjenu međunarodnih ugovora posvećenih zaštiti i očuvanju okoliša neki vide u izmjeni Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda kojom bi se njegova nadležnost proširila i na kaznena djela protiv okoliša.

2.2.1. Rimski statut Međunarodnoga kaznenog suda

Međunarodni kazneni sud (dalje u tekstu: Sud) osnovan je Rimskim statutom Međunarodnoga kaznenog suda (dalje u tekstu: Rimski statut) usvojenim 17. srpnja 1998. godine na UN-ovoj Diplomatskoj konferenciji ovlaštenih predstavnika o osnivanju Međunarodnoga kaznenog suda, održanoj u Rimu od 15. lipnja do 17. srpnja 1998. godine. Sud je s djelovanjem počeo četiri godine kasnije, 1. srpnja 2002. godine, kada je Rimski statut stupio na snagu. Sa sjedištem u Den Haagu u Nizozemskoj, Sud predstavlja „stalnu ustanovu ovlaštenu izvršavati svoju sudbenost nad osobama za najteža kaznena djela međunarodnog značaja.“⁵³ Nadležnost Suda temelji se na načelu komplementarnosti. To u suštini znači da su države te koje su primarno nadležne za progon počinitelja kaznenih djela iz stvarne nadležnosti Suda, dok je Sud za ta kaznena djela krajnje sredstvo (engl. *last resort*), tj. njegova se nadležnost aktivira samo u slučaju da država ne želi ili nije u stanju propisno provesti istragu ili poduzeti kazneni progon.⁵⁴

Stvarna nadležnost Suda ograničena je na „najteža kaznena djela, značajna za cijelu međunarodnu zajednicu.“⁵⁵ To su, sukladno Rimskom statutu, zločin genocida, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini i zločin agresije.⁵⁶ Iako Rimski statut ne sadrži posebno kazneno djelo protiv okoliša, zločin protiv okoliša (engl. *crime against the environment*), on navodi okolnosti u kojima osobit stupanj štete u prirodnom okolišu može predstavljati ratni zločin.⁵⁷ U nastavku najprije slijedi analiza mogućnosti da se, osim kao jedan od oblika ratnog zločina, zločin protiv okoliša podvede pod jedno od ostala tri kaznena djela iz čl. 5. Rimskog statuta,

⁵² Vidi *infra* pod 2.2.2.

⁵³ Rimski statut, čl. 1., Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda, NN 5/2001.

⁵⁴ Rimski statut, čl. 17. st. 1 (a)

⁵⁵ Rimski statut, čl. 5. st. 1.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Freeland, S. R., *Addressing the intentional destruction of the environment during warfare under the Rome statute of the international criminal court*, doktorska disertacija, Sveučilište u Maastrichtu, 2015., str. 178.

a zatim i mogućnost uvođenja zločina protiv okoliša kao novog, samostalnog kaznenog djela za koje bi Sud bio stvarno nadležan.

2.2.1.1. Zločin protiv okoliša u postojećem režimu Rimskog statuta

Čl. 8 st. 2. (b) (iv) jedini je članak Rimskog statuta koji izričito spominje i inkriminira štetu u prirodnom okolišu pod određenim uvjetima. Kako čl. 8. Rimskog statuta definira ratne zločine, potrebno je utvrditi mogu li i do koje mjere i ostali članci, konkretno oni koji se odnose na zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i zločine agresije, biti relevantni za ponašanja koja bi predstavljala zločin protiv okoliša.

Genocid je u čl. 6. Rimskog statuta definiran kao bilo koje od u tom članku taksativno navedenih djela, „počinjeno u namjeri da se u cijelosti ili djelomično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina.“⁵⁸ Glavna je karakteristika genocida, koji se često naziva i „zločinom nad zločinima“, upravo namjera da se u cijelosti ili djelomično uništi jedna od četiri navedene vrste skupina. Djelovanje usmjereno na to da se (bilo potpuno, bilo djelomice) uništi određena skupina moglo bi uključivati namjerno uništavanje okoliša kao „način da se pokuša onemogućiti sposobnost skupine da nastavi postojati.“⁵⁹ Tako bi, primjerice, trovanje bunara ili uništavanje šuma o kojima lokalno autohtono stanovništvo ovisi moglo značiti da se uništavanjem okoliša čini genocid u smislu čl. 6. (c)⁶⁰, s time da je pritom također potrebno dokazati da je posebna namjera da se „uništi“ usmjerena prema (potpunom ili djelomičnom) fizičkom uništenju relevantne skupine, umjesto, na primjer, prema njihovom „načinu života“.⁶¹ To bi, međutim, značilo da je, uz namjeru da se uništi skupina, potrebno dokazati i namjeru da se cilja na okoliš kao na žrtvu ili da ga se koristi kao oružje.⁶² Kako je namjera da se uništi određena skupina sama po sebi vrlo teška za dokazati, zaključuje se da, prema postojećoj definiciji genocida u Rimskom statutu, podvođenje uništavanja okoliša kao zločina protiv okoliša pod zločin genocida trenutno nije ni pravno ni politički moguće bez da se pritom ne redefinira sâm zločin genocida.

Definicija zločina protiv čovječnosti nalazi se u čl. 7. st. 1. Rimskog statuta gdje stoji da je zločin protiv čovječnosti bilo koje od taksativno navedenih djela u tom članku, „počinjeno u sklopu širokog ili sustavnog napada usmjerenog protiv nekog civilnog stanovništva, uz

⁵⁸ Rimski statut, čl. 6.

⁵⁹ Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj. 57, str. 194.

⁶⁰ Rimski statut, čl. 6. (c)

⁶¹ Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj. 57, str. 195.

⁶² *Ibid.*, str. 197.

znanje o tom napadu.⁶³ U samoj definiciji zločina protiv čovječnosti ne spominje se okoliš. Istina je, međutim, da se određena ponašanja koja čine zločine protiv čovječnosti mogu također odnositi na okolnosti gdje je okoliš namjerno ciljan.⁶⁴ Primjer za to bio bi čl. 7. st. 1 (h). U njemu stoji da je zločin protiv čovječnosti i „proganjanje bilo koje određive skupine ili zajednice na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj (...) ili drugoj osnovi koja se općenito prema međunarodnom pravu smatra nedopustivom, počinjeno u svezi s bilo kojom radnjom opisanom u ovome stavku ili s bilo kojim kaznenim djelom u nadležnosti Suda.“⁶⁵ Izraz „proganjanje“ definiran je pak u čl. 7. st. 2. (g) kao „namjerno ili teško oduzimanje temeljnih prava, protivno međunarodnom pravu, motivirano identitetom skupine ili zajednice.“⁶⁶ Uzme li se da namjerno uništavanje staništa ili uskraćivanje pristupa pitkoj vodi i hrani u određenim okolnostima predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava pripadnika ciljane skupine, može se reći da se uvjeti iz čl. 7. st. 1. (h) odnose i na određena djelovanja koja namjerno ciljaju okoliš. Isto vrijedi i za čl. 7. st. 1. (k) koji propisuje da zločine protiv čovječnosti čine i „ostala nečovječna djela slične naravi kojima se namjerno uzrokuje teška patnja, teška ozljeda odnosno povreda duševnog ili tjelesnog zdravlja.“⁶⁷ Engelhart i Roksandić ukazuju da bi se određena ponašanja koja čine zločin protiv okoliša mogla podvesti pod „ostala nečovječna djela.“⁶⁸ Svoje mišljenje opravdavaju činjenicom da ne postoji nikakva zapreka za procesuiranje zločina protiv okoliša pozivanjem na već postojeća kaznena djela iz Rimskog statuta, konkretno čl. 7. st. 1. (k), sve dok se u njega ne uvede samostalno kazneno djelo zločina protiv okoliša.⁶⁹ Unatoč tome, zločini protiv čovječnosti ne predstavljaju zadovoljavajući mehanizam za progon za namjerno uništavanje okoliša.⁷⁰ Razlog leži u činjenici da je, da bi zločin protiv čovječnosti bio počinjen, potrebno dokazati da je napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, tj. da je civilno stanovništvo primarna žrtva tog napada. Kako je kod zločina protiv okoliša primarni cilj napada okoliš, upravo je ovo specifično poimanje žrtve napada perspektiva koja razlikuje zločin protiv okoliša od ostalih kaznenih djela za koja je Sud stvarno nadležan, pa posljedično zločin protiv okoliša ne spada pod zločine protiv čovječnosti.⁷¹

⁶³ Rimski statut, čl. 7. st. 1.

⁶⁴ Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj. 57, str. 200.

⁶⁵ Rimski statut, čl. 7. st. 1. (h)

⁶⁶ Rimski statut, čl. 7. st. 2. (g)

⁶⁷ Rimski statut, čl. 7. st. 1. (k)

⁶⁸ Engelhart, M., Roksandić, S., *op. cit.* u bilj 42, str. 281.

⁶⁹ *Ibid.*, str. 285.

⁷⁰ Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj. 57, str. 204.

⁷¹ *Ibid.*

Ratni zločini regulirani su čl. 8. Rimskog statuta. Osim što taj članak daje definiciju ratnih zločina, zanimljiv je i iz razloga što se jedino u njemu, konkretno u čl. 8. st. 2. (b) (iv), izričito spominje okoliš. Danas čl. 8 st. 2. (b) (iv) specificira da, „posebice kada su počinjeni kao dio plana ili politike ili kao dio masovnog činjenja takvih kaznenih djela, (...) ratni zločini znače (...) teške povrede zakona i običaja primjenjivih u međunarodnom oružanom sukobu u uspostavljenim okvirima međunarodnog prava, to jest, (...) namjerno pokretanje napada sa znanjem da će takav napad uzgredno dovesti do smrti ili ozljeda civila ili štete na civilnim objektima ili do teške, dugoročne i opsežne štete u prirodnom okolišu koja bi očito bila prevelika u odnosu na očekivani konkretan i izravan vojni dobitak.“⁷²

Prije nego što je Rimski statut usvojen s postojećom verzijom čl. 8. st. 2. (b) (iv), Komisija za međunarodno pravo (International Law Commission – ILC) u svojem je Prijedlogu Statuta Međunarodnoga kaznenog suda iz 1998. godine iznijela nekoliko mogućih verzija tog članka. Uz onu koja danas stoji u Rimskom statutu, predložene su i tri drugačije verzije: „(a) namjerno pokretanje napada sa znanjem da će takav napad uzgredno dovesti do smrti ili ozljeda civila ili štete na civilnim objektima ili do teške, dugoročne i opsežne štete u prirodnom okolišu koja nije opravdana vojnom potrebom, (b) namjerno pokretanje napada sa znanjem da će takav napad uzgredno dovesti do smrti ili ozljeda civila ili štete na civilnim objektima ili do teške, dugoročne i opsežne štete u prirodnom okolišu, (c) bez paragrafa, tj. u Rimskom statutu se uopće ne bi spominjala teška, dugoročna i opsežna šteta u prirodnom okolišu.“⁷³

Konačno usvojena verzija čl. 8. st. 2. (b) (iv) možda jest najbolji izbor između ostalih predloženih opcija, ali to ne znači da taj članak ne otvara nekoliko spornih pitanja u pogledu njegove primjene.

Prije svega, čl. 8. st. 2. (b) (iv) zahtijeva da šteta u prirodnom okolišu bude „teška, dugoročna i opsežna“. Čl. 1. st. 1. Konvencije o izmjeni okoliša (Environmental Modification Convention – ENMOD Convention) pak spominje „opsežne, dugoročne ili teške“ učinke na okoliš.⁷⁴ Usporedimo li ta dva članka, jasno je da se zahtjevom da karakteristike štete nanesene u prirodnom okolišu budu kumulativno („i“), umjesto alternativno („ili“) ispunjene

⁷² Rimski statut, čl. 8. st. 2. (b) (iv)

⁷³ Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, Addendum, A/CONF.183/2/Add.1, 14. travnja 1998., str. 15-16.

⁷⁴ UN. General Assembly, Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification technique, GA Res 31/72, GAOR, 31st sess., 96th plen mtg, Suppl. no. 39, UN Doc. A/RES/31/72 (usvojeno 10. prosinca 1976.), str. 37.

traži vrlo visok stupanj štete u prirodnom okolišu prije nego što bi neko ponašanje činilo ratni zločin u smislu čl. 8. st. 2. (b) (iv). Uz to, ni Rimski statut ni Obilježja kaznenih djela ne daju definicije „teške“, „dugoročne“ i „opsežne“ štete u prirodnom okolišu.

Nadalje, problematičan je i dio čl. 8. st. 2. (b) (iv) koji propisuje težinu štete u prirodnom okolišu u odnosu na očekivani vojni dobitak. Ne samo da šteta mora biti „prevelika“, već i „očito prevelika“ u odnosu na očekivani konkretan i izravan vojni dobitak. Što točno razlikuje stupanj „prevelike“ štete od višeg stupnja „očito prevelike“ štete nije ni u Rimskom statutu ni u Obilježjima kaznenih djela jasno definirano. Povrh toga, čl. 8. st. 2. (b) (iv) iziskuje „procjenu proporcionalnosti štete u okolišu u kontekstu vojnih mogućnosti koje okružuju takve događaje.“⁷⁵ To znači da određeno djelovanje, čak i ako su ispunjeni uvjeti „teške, dugoročne i opsežne“ štete u prirodnom okolišu, i dalje ne bi činilo ratni zločin u smislu čl. 8. st. 2. (b) (iv) ako je takva šteta prihvatljiva u pogledu očekivanog vojnog napretka. Iz definicije „konkretnog i izravnog vojnog dobitka“ sadržane u Obilježjima kaznenih djela proizlazi da se vojna razmatranja koja treba uzeti u obzir pri određivanju proporcionalnosti djela utvrđuju na subjektivnoj osnovi.⁷⁶ Tako postavljen čl. 8. st. 2. (b) (iv) ne štiti na adekvatan način prirodni okoliš jer bi se u praksi (gotovo) svaka šteta u prirodnom okolišu opravdavala u interesu vojnog napretka, čineći pritom okoliš tek kolateralnom žrtvom vojnog djelovanja, pa čak i ako je šteta u njemu učinjena namjerno.

Još jedan razlog ograničene primjene čl. 8. st. 2. (b) (iv) odnosi se na standard psihološkog elementa kaznenog djela (*mens rea*). Čl. 8. st. 2. (b) (iv) sadrži u sebi zahtjev da počinitelj postupi ne samo namjerno, već i sa znanjem da će njegovo djelovanje dovesti do teške, dugoročne i opsežne štete u prirodnom okolišu. Takav dvostruki standard u praksi bi bio vrlo težak, ako ne i nemoguć, za dokazati.

Za kraj, još jedan nedostatak čl. 8. st. 2. (b) (iv) sastoji se i u tome što do njegove primjene dolazi samo u slučaju „međunarodnog oružanog sukoba“. Ovakva formulacija ograničava doseg tog članka u pogledu zaštite okoliša jer se on ne može primijeniti u okviru oružanog sukoba čiji značaj nije međunarodni, primjerice u građanskom ratu, iako i u toj situaciji može doći do namjernog nanošenja štete u prirodnom okolišu.

Iako, dakle, izričito spominjanje prirodnog okoliša u čl. 8. st. 2. (b) (iv) Rimskog statuta predstavlja korak naprijed u zaštiti okoliša putem međunarodnog kaznenog prava, očito je da

⁷⁵ Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj. 57, str. 209.

⁷⁶ ICC, Elements of Crimes, Official Records of the Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May -11 June 2010, bilj. 36, str. 13.

taj članak postavlja (pre)visoke standarde koje bi trebalo zadovoljiti da se osigura njegova učinkovita primjena u praksi.

Posljednje kazneno djelo za koje je Sud stvarno nadležan jest zločin agresije. Za razliku od ostalih triju kaznenih djela koja su izvorno bila sadržana u Rimskom statutu, zločin agresije uveden je kao četvrto kazneno djelo iz stvarne nadležnosti Suda izmjenom Rimskog statuta 2010. godine. Zločin agresije definiran je čl. 8. *bis* st. 1 kao „planiranje, priprema, pokretanje ili izvršenje čina agresije koji po svojem karakteru, težini i razmjeru predstavlja očigledno kršenje Povelje UN-a, koje vrši osoba koja ima stvarnu moć nadzirati ili upravljati političkim ili vojnim djelovanjem države.“⁷⁷ Sâm zločin agresije treba razlikovati od čina agresije iz čl. 8. *bis* st. 2. koji predstavlja „uporabu oružane snage jedne države protiv suvereniteta, teritorijalne cjelovitosti ili političke neovisnosti druge države, ili na bilo koji drugi način protivno Povelji UN-a“⁷⁸, nakon čega se taksativno navode ponašanja koja se smatraju činom agresije. Iako se u čl. 8. *bis* nigdje ne spominje okoliš, moguće je zamisliti da prilikom zločina agresije nastane namjerna šteta u okolišu. Kako su, međutim, primarni cilj zločina agresije suverenitet, teritorijalna cjelovitost ili politička neovisnost druge države, okoliš bi u toj situaciji bio tek kolateralna žrtva. U tom smislu, kao i kod zločina protiv čovječnosti, čl. 8. *bis* ne može se smatrati prikladnim instrumentom za zaštitu okoliša pa se ni zločin protiv okoliša ne može na adekvatan način podvesti pod zločin agresije.

2.2.1.2. Zločin protiv okoliša kao samostalno kazneno djelo u Rimskom statutu

U postojećoj verziji Rimskog statuta ne postoji samostalno kazneno djelo zločina protiv okoliša. Ipak, postoje određene tendencije da se u daljnjem radu Suda veći naglasak stavi na štetu uzrokovanu u okolišu. Tako Ured Tužitelja Međunarodnoga kaznenog suda (Office of the Prosecutor – OTP, dalje u tekstu: Ured) u svom Strateškom dokumentu donesenom 15. rujna 2016. godine navodi da će Ured „posebnu pozornost posvetiti kaznenom progonu za kaznena djela Rimskog statuta koja su počinjena putem, ili koja rezultiraju, *inter alia*, uništenjem okoliša, nezakonitim iskorištavanjem prirodnih resursa ili nezakonitim izvlaštenjem zemlje.“⁷⁹ Iako ovo predstavlja jasan znak da će Sud proširiti svoj fokus na okolišna i ostala ozbiljna kaznena djela⁸⁰, puni potencijal takve politike još uvijek nije

⁷⁷ Rimski statut, čl. 8. *bis* st. 1.

⁷⁸ Rimski statut, čl. 8. *bis* st. 2.

⁷⁹ ICC, The Office of the Prosecutor, *Policy Paper on Case selection and Prioritization*, 15. rujna 2016., para. 41.

⁸⁰ Engelhart, M., Roksandić, S., *op. cit.* u bilj 42, str. 267.

postignut i ne može biti izvediv prema postojećim odredbama Rimskog statuta. Postoje, međutim, prijedlozi različitih autora o uvođenju novog, samostalnog kaznenog djela zločina protiv okoliša. Dok Freeland iznosi prijedlog zločina protiv okoliša kao petog kaznenog djela iz stvarne nadležnosti Suda, Jodoin pak predlaže uvođenje novog kaznenog djela pod nazivom zločini protiv budućih generacija.

Uzimajući u obzir sve manjkavosti čl. 8. st. 2. (b) (iv) zbog kojih taj članak nije zadovoljavajući instrument zaštite okoliša⁸¹, Freeland iznosi svoju ideju o inkorporiranju *sui generis* kaznenog djela u Rimski statut – zločina protiv okoliša. Umjesto da se zločin protiv okoliša pokuša podvesti pod neko od već postojećih kaznenih djela iz stvarne nadležnosti Suda, čime bi se središte interesa Suda maknulo s postojećih antropocentričnih kaznenih djela, predlaže se kreiranje ekocentričnog kaznenog djela čiji bi „glavni i izravni fokus bio na djelima počinjenim s namjerom da se znatno uništi okoliš tijekom oružanog sukoba.“⁸² Općenito, kontekst kaznenih djela koja spadaju u stvarnu nadležnost Suda vrti se oko oružanih sukoba.⁸³ K tome, koncept rješavanja uništavanja okoliša prihvaćen je samo u okolnostima koje imaju jasnu poveznicu s (međunarodnim) oružanim sukobom (čl. 8. st. 2. (b) (iv)). Također, s političkog gledišta, vjerojatnije je da države prihvate proširenje stvarne nadležnosti Suda na zločine protiv okoliša samo u okviru oružanog sukoba, a ne i u svim ostalim situacijama gdje oružani sukob izostaje. Stoga, iako ne poriče da znatna šteta u okolišu može nastati i izvan oružanog sukoba, Freeland u svom prijedlogu ostaje pri uređenju zločina protiv okoliša isključivo u slučaju oružanog sukoba.

Freelandov prijedlog čl. 8. *ter* koji bi definirao zločine protiv okoliša glasi:

„Članak 8. *ter*

Zločini protiv okoliša

1. Za potrebe ovog Statuta, "zločini protiv okoliša" znače korištenje, u kontekstu i povezano s oružanim sukobom, metode ili sredstava ratovanja s namjerom uzrokovanja opsežne, dugoročne ili teške štete u prirodnom okolišu.
2. Za potrebe stavka 1.:
 - (a) osoba ima "namjeru" uzrokovati opsežnu, dugoročnu ili tešku štetu u prirodnom okolišu kada:

⁸¹ Vidi *supra* pod 2.2.1.1.

⁸² Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj. 57, str. 228.

⁸³ *Ibid.*, str. 229.

- (i) ta osoba želi prouzročiti takvu štetu; ili
- (ii) je ta osoba svjesna značajne vjerojatnosti da će takva šteta nastati po uobičajenom tijeku događaja; ili
- (iii) ta osoba svjesno zanemaruje informacije koje jasno ukazuju na značajnu vjerojatnost da će takva šteta nastati po uobičajenom tijeku događaja;
- (b) "opsežna" znači područje od najmanje sto kvadratnih kilometara;
- (c) „dugoročna” znači u trajanju od najmanje jednog ili više godišnjih doba;
- (d) "teška" znači ozbiljan poremećaj, degradacija ili povreda;
- (e) "prirodni okoliš" uključuje one ekološke, biološke i sustave resursa potrebne za održavanje daljnjeg postojanja svih oblika ljudskog, životinjskog ili biljnog života;
- (f) "šteta u prirodnom okolišu" uključuje, ali nije ograničena na okolnosti koje predstavljaju konkretnu opasnost za život ili zdravlje ljudi, a može uključivati bilo što od sljedećeg:
 - (i) uništavanje ili degradaciju morskog okoliša, morskog živog svijeta ili morskih staništa;
 - (ii) uništavanje ili degradaciju kopnene faune i flore, ili njihovih staništa;
 - (iii) zagađivanje atmosfere;
 - (iv) destruktivnu modifikaciju klime;
 - (v) bilo koji drugi oblik uništavanja, degradacije ili štete na okolišu usporedive ozbiljnosti.⁸⁴

Ovako formulirana definicija zločina protiv okoliša rješava mnoge probleme zbog kojih se primjena čl. 8. st. 2. (b) (iv) čini gotovo nemogućom.

Prije svega, čl. 8. *ter* st. 1. ima prošireno polje primjene u odnosu na čl. 8. st. 2. (b) (iv) jer, iako se traži neksus s oružanim sukobom, ne radi se razlika između oružanog sukoba međunarodnog i oružanog sukoba nemeđunarodnog karaktera.

Nadalje, čl. 8. *ter* st. 1. umjesto izraza „pokretanje napada“ (engl. *launching an attack*) iz čl. 8. st. 2. (b) (iv) koristi izraz „korištenje metode ili sredstava ratovanja“ (engl. *employing a method or means of warfare*). Svrha toga jest da se opseg zločina protiv okoliša odnosi na „bilo koji način na koji se okoliš cilja kao čin ratovanja – bilo putem „metode“ (kroz korištenje određene akcije), bilo putem „sredstava“ (na primjer, korištenjem određene vrste

⁸⁴ *Ibid.*, str. 245-246.

oružja), ili oboje.⁸⁵ Time se zločini protiv okoliša proširuju i na situacije namjernog „nečinjenja“ (engl. *omission to act*). To bi, primjerice, uključivalo „propust da se ograniče učinci određenog čina koji je bio dio ponašanja u oružanom sukobu ili poduzmu koraci da se spriječi nastanak i/ili eskalacija takve štete, čak i onda kada to prvobitno nije bilo predviđeno.“⁸⁶ Takvo nečinjenje, vrlo vjerojatno, ne bi predstavljalo "napad" iz čl. 8. st. 2. (b) (iv) te bi, stoga, bilo izvan dosega postojećeg pravnog režima.

Čl. 8. *ter* sadrži u sebi i dodatna pojašnjenja koja se tiču psihološkog elementa kaznenog djela zločina protiv okoliša, namjere uzrokovanja opsežne, dugoročne ili teške štete u prirodnom okolišu, pa i u tom pogledu čl. 8. *ter* daje jasniju sliku o okolnostima njegove primjene od čl. 8. st. 2. (b) (iv).⁸⁷

Čl. 8. *ter* rješava i problem previsokog standarda koji se traži za štetu u prirodnom okolišu u čl. 8. st. 2. (b) (iv). Naime, umjesto da se traži da šteta nastala u prirodnom okolišu bude „teška, dugoročna i opsežna“, kako je to navedeno u članku 8/2/b/iv, šteta u prirodnom okolišu mora biti „opsežna, dugoročna ili teška“. Dovoljno je, dakle, da šteta u prirodnom okolišu ima bilo koji od ovih atributa da bi se čl. 8. *ter* mogao primijeniti. Alternativno postavljen zahtjev za određenim karakteristikama štete uvelike smanjuje teret dokazivanja i na taj način omogućava lakšu primjenu čl. 8. *ter* u praksi. Uz to, osim što čl. 8. *ter* st. 2. (e)-(f) sadrži definicije „prirodnog okoliša“ i „štete u prirodnom okolišu“, u čl. 8. *ter* st. 2. (b)-(d) dane su jasne definicije „opsežne“, „dugoročne“ i „teške“ štete u prirodnom okolišu pa ne postoji dvojba oko relevantnog stupnja štete u prirodnom okolišu koji se u konkretnom slučaju traži.

Pored ostalog, uvjeti čl. 8. *ter* sastavljeni su na način da nije potrebno da opsežna, dugoročna ili teška šteta u prirodnom okolišu stvarno mora nastati prije nego što se zločin protiv okoliša može smatrati počinjenim – on može biti počinjen čak i ako namjeravana razina štete nikada ne nastupi⁸⁸ pa se tako radi o kaznenom djelu ugrožavanja.

Za kraj, čl. 8. *ter* ne spominje nikakav vojni dobitak ili vojni napredak (engl. *military advantage*) koji traži čl. 8. st. 2. (b) (iv). Kako je prije navedeno, po trenutačnom pravnom režimu, čak i ako nastane teška, dugoročna i opsežna šteta u prirodnom okolišu, nju je moguće opravdati u odnosu na očekivani konkretan i izravan vojni dobitak. Izostavljanjem

⁸⁵ *Ibid.*, str. 250.

⁸⁶ *Ibid.*, str. 250.

⁸⁷ Više o tome u Freeland, S. R., *op. cit.* u bilj 57, str. 250-268.

⁸⁸ *Ibid.*, str. 269.

bilo kakvog zahtjeva za proporcionalnošću nastale štete i očekivanog vojnog dobitka, čl. 8. *ter* sprečava mogućnost opravdavanja nastale štete u prirodnom okolišu (gotovo) svakim vojnim djelovanjem.

Slijedom svega navedenoga, može se reći da Freelandov prijedlog zločina protiv okoliša kao samostalnog kaznenog djela iz stvarne nadležnosti Suda predstavlja adekvatan način za zaštitu okoliša putem međunarodnog kaznenog prava. Korigirajući nesavršenosti čl. 8. st. 2. (b) (iv), čl. 8. *ter*, s jedne strane, precizno definira pojmove i uvjete potrebne za njegovu učinkovitu primjenu u okviru postojećih zahtjeva međunarodnog prava okoliša, dok, s druge strane, ostavlja dovoljno prostora da se pokrije i ona šteta u prirodnom okolišu koja bi, zbog daljnjeg razvoja tehnologije oružja, mogla biti relevantna u budućnosti. Uvođenje čl. 8. *ter* u Rimski statut zasigurno bi unaprijedilo napore međunarodne zajednice da se osigura bolja i efikasnija zaštita okoliša kaznenopravnim normama na međunarodnoj razini.

Drugačiju viziju u zaštiti okoliša međunarodnim kaznenim pravom pruža Jodoin u svom prijedlogu novog kaznenog djela od međunarodnog značaja – zločina protiv budućih generacija. U njegovom prijedlogu stoji da zločini protiv budućih generacija podrazumijevaju bilo koje od u tom članku navedenih djela „u bilo kojoj sferi ljudske aktivnosti, kao što su političke, vojne, gospodarske, kulturne ili znanstvene aktivnosti, kada su počinjena sa znanjem o značajnoj vjerojatnosti njihovih ozbiljnih posljedica na dugoročno zdravlje, sigurnost ili sredstva preživljavanja bilo koje prepoznatljive skupine ili zajednice.“⁸⁹ Polazeći od pojma održivog razvoja predstavljenog u izvješću Svjetske komisije za okoliš i razvoj „Our Common Future“ iz 1987. godine, koncept zločina protiv budućih generacija stavlja fokus kako na ozbiljne povrede gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava, tako i na zaštitu okoliša od štete širokih razmjera ne samo tijekom oružanih sukoba, već i onda kada takvi sukobi izostaju. S obzirom na to da Jodoin ne vidi mogućnost da se ponašanja koja bi predstavljala zločine protiv budućih generacija podvedu pod neko od već postojećih kaznenih djela iz Rimskog statuta⁹⁰, jedino rješenje vidi u kreiranju novog kaznenog djela kojim bi se kažnjavala ona ponašanja „koja su toliko ozbiljna da se mogu okarakterizirati kao povrede generacija koje dolaze.“⁹¹

⁸⁹ Jodoin, S., *Crimes against Future Generations: A New Approach to Ending Impunity for Serious Violations of Economic, Social, and Cultural Rights and International Environmental Law*, A WFC & CISDL Legal Working Paper, Final Version, 15 kolovoza 2010., str. 2.

⁹⁰ *Ibid.*, str. 11-15.

⁹¹ *Ibid.*, str. 8.

U kontekstu zaštite okoliša, okoliš se izričito spominje u st. 1. (h) Jodoinova prijedloga. Sukladno tom stavku, u zločine protiv budućih generacija ulazi i „uzrokovanje opsežne, dugoročne i teške štete u prirodnom okolišu, uključujući uništavanje cijele vrste ili ekosustava“.⁹² S jedne strane, ovaj stavak korigira čl. 8. st. 2. (b) (iv) Rimskog statuta jer, osim što kazneno djelo može biti počinjeno i izvan oružanog sukoba, ne postoji zahtjev za proporcionalnošću između nanesene štete u prirodnom okolišu i očekivanog (konkretnog i izravnog) vojnog dobitka. S druge pak strane, nigdje se ne spominju definicije pojedinih pojmova iz tog stavka pa on postaje nedovoljno određen i postavlja pitanja u pogledu svoje dosljedne primjene. Također, kao i čl. 8. st. 2. (b) (iv) Rimskog statuta, st. 1. (h) traži da šteta u prirodnom okolišu bude „opsežna, dugoročna i teška“ čime se stupanj štete potreban da bi se taj stavak mogao primijeniti opet postavlja previsoko.

Što se pak tiče načina uvođenja zločina protiv budućih generacija u postojeći međunarodnopravni režim, Jodoin i Saito vide dva moguća pravca.⁹³ Prvi se odnosi na izmjene Rimskog statuta i kreiranje novog članka kojim bi bili uređeni zločini protiv budućih generacija te bi se, sukladno tome, stvarna nadležnost Suda proširila i na to kazneno djelo.⁹⁴ Drugi pravac uključuje usvajanje novog međunarodnog ugovora, konvencije o zločinima protiv budućih generacija, kojim bi se reguliralo isključivo to kazneno djelo i kojim bi stvarna nadležnost za to kazneno djelo pripala državama potpisnicama.⁹⁵ S obzirom na to da se usvajanjem novog međunarodnog ugovora posvećenog zločinima protiv budućih generacija manje zadire u suverenost država potpisnica te se rasterećuje rad Suda, Jodoin i Saito smatraju da je to ne samo prikladniji, već i vjerojatniji način reguliranja zločina protiv budućih generacija.⁹⁶

Iako se stvaranje novog kaznenog djela kojim bi se, između ostalog, osigurala zaštita okoliša na međunarodnoj razini čini kao inovativan i zanimljiv pristup, u doktrini postoje određene primjedbe koje se odnose kako na elemente tog kaznenog djela, tako i na mogućnost njegove provedbe u praksi.⁹⁷ Može se zaključiti da zbog nedovoljne određenosti prijedloga kaznenog

⁹² *Ibid.*, str. 2.

⁹³ Jodoin, S., Saito, Y., *Crimes against Future Generations: Harnessing the Potential of Individual Criminal Accountability for Global Sustainability*, u: McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy, Vol. 7(2), str. 148-152.

⁹⁴ *Ibid.*, str. 148.

⁹⁵ *Ibid.*, str. 149.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Više u Mégret, F., *Offences against Future Generations: A Critical Look at the Jodoin/Saito Proposal and a Suggestion for Future Thought*, u: McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy / Revue Internationale de Droit et Politique Du Développement Durable de McGill 7, no. 2, 2012, str. 157-179.

djela zločina protiv budućih generacija, kao i zbog preširoko predviđenog polja njegove primjene, Jodoinova ideja danas još uvijek ne predstavlja izvedivo rješenje.

2.2.2. Specijalizirani međunarodni kazneni sud za okoliš

Osim izmjena Rimskog statuta i proširenja stvarne nadležnosti Suda, bitno je osvrnuti se na još jedan mogući način osiguranja zaštite i očuvanja okoliša putem međunarodnog kaznenog prava: osnivanje posebnog međunarodnog kaznenog suda za okoliš. Pedersen ističe da postoje dvije kategorije argumenata koji idu u prilog osnivanju međunarodnog suda za okoliš: prva se odnosi na (ne)učinkovitost postojećih međunarodnopravnih režima, dok se druga odnosi na procesnu praksu međunarodnih sudova.⁹⁸

Do danas se pojavilo nekoliko inicijativa za osnivanje međunarodnog (kaznenog) suda za okoliš. Prvu takvu inicijativu čini Nacrt Statuta Međunarodne agencije za okoliš i Međunarodnog suda za okoliš (Draft Statute of the International Environmental Agency and the International Court of the Environment, dalje u tekstu: Nacrt 1992) predstavljen od strane zaklade International Court of the Environment Foundation (dalje u tekstu: ICEF) na Konferenciji u Rijju 1992. godine. Prema Nacrtu 1992, „države su pravno odgovorne cijeloj međunarodnoj zajednici za djela koja uzrokuju znatnu štetu u okolišu na njihovom vlastitom teritoriju, na teritoriju drugih država ili u područjima izvan granica nacionalne jurisdikcije te će usvojiti sve mjere za spriječavanje takve štete.“⁹⁹ Najzanimljiviji dio Nacrta 1992 jest odredba po kojoj se kao stranke pred Međunarodnim sudom za okoliš mogu pojaviti ne samo države (kakav je slučaj, primjerice, za Međunarodni sud), već i „pojedinci, nevladine organizacije, ekološke udruge, supranacionalne organizacije te međunarodne organizacije pod okriljem UN-a i organi UN-a.“¹⁰⁰ Kako je Nacrt 1992, međutim, sadržavao i vrlo dugu listu okolišnih prava pojedinaca i obveza za države, nije bilo za očekivati da će on uistinu rezultirati osnivanjem takvog suda.

Stoga je na Trećoj godišnjoj konferenciji prava okoliša održanoj od 15. do 17. travnja 1999. godine na Sveučilištu George Washington, Washington, D.C., održanoj pod pokroviteljstvom ICEF-a, predstavljen Nacrt Ugovora o osnivanju Međunarodnog suda za okoliš (Draft Treaty for the Establishment of an International Court of the Environment, dalje u tekstu: Nacrt 1999). Nacrt 1999 predviđa da Međunarodni sud za okoliš bude stvarno nadležan za kaznena

⁹⁸ Pedersen, O. W., *An International Environmental Court and International Legalism*, u: 24(3) *Journal of Environmental Law*, 2012, str. 550.

⁹⁹ ICEF, *Draft Statute of the International Environmental Agency and the International Court of the Environment*, 1992., čl. 7.

¹⁰⁰ *Ibid.*, čl. 10.

djela protiv okoliša, definirana kao „namjerno uzrokovanje opsežne, dugoročne i teške štete u prirodnom okolišu“¹⁰¹, te za sve građanske sporove koji se odnose na transnacionalne i međunarodne sporove u vezi s okolišem.¹⁰² Pritom bi Međunarodni sud za okoliš imao ovlast za rješavanje sporova u vezi s okolišem putem posredovanja, arbitraže i/ili donošenja sudske odluke te bi bio komplementaran nacionalnim sudskim sustavima.¹⁰³ Kao i Nacrt 1992, Nacrt 1999 daje mogućnost da se pred njim kao stranke pojave fizičke osobe, trgovačka društva, nevladine organizacije, države, regionalna i lokalna tijela vlasti te UN-ove organizacije. Kako je, međutim, Nacrt 1999 stvorio određene nedoumice u pogledu stvarne nadležnosti Međunarodnog suda za okoliš, karakteristika sporova u vezi s okolišem i odgovornosti počinitelja kaznenih djela protiv okoliša¹⁰⁴, ni ova inicijativa nije dovela do osnivanja Međunarodnog suda za okoliš.

U veljači 2011. godine udruga International Court for the Environment Coalition (dalje u tekstu: ICE Coalition) preuzima inicijativu za stvaranje specijaliziranog međunarodnog suda za okoliš i donosi Nacrt Protokola za Međunarodni sud za okoliš (Draft Protocol for an International Court for the Environment, dalje u tekstu: Nacrt 2011). Kao i Nacrt 1992 i Nacrt 1999, Nacrt 2011 predviđa da se pred Međunarodnim sudom za okoliš kao stranke mogu pojaviti pojedinci, nevladine organizacije, države i trgovačka društva.¹⁰⁵ Prema Nacrtu 2011, Međunarodni sud za okoliš „osigurava učinkovit režim međunarodnog prava okoliša i ispravno upravljanje okolišem na temelju zajedničkog pravnog okvira primjenjivog za sve države potpisnice“¹⁰⁶ te „daje savjetodavna mišljenja o pitanjima prava okoliša ili o pravnim aspektima korištenja ili zaštite elemenata okoliša u svakom predmetu od međunarodnog značaja.“¹⁰⁷ Međunarodni sud za okoliš također nastoji „razjasniti sve pravne sporazume i konvencije koje su države potpisale za stvaranje zajedničkog pravnog okvira.“¹⁰⁸ Što se pak tiče odluka koje Međunarodni sud za okoliš donosi, Nacrt 2011 predviđa da su one obvezujuće za stranke u konkretnom sporu.¹⁰⁹

Najnoviju inicijativu za stvaranje međunarodnog kaznenog suda za okoliš predstavlja Bruxelleska povelja za stvaranje Europskog i Međunarodnog kaznenog suda za okoliš i

¹⁰¹ ICEF, Draft Treaty for the Establishment of an International Court of the Environment, 1999., čl. 8.

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ *Ibid.*, čl. 1.

¹⁰⁴ Rodgers Kalas, P., *International environmental dispute resolution and the need for access by non-state entities*, u: Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 12(2), 2001., str. 238-242.

¹⁰⁵ ICE Coalition, Draft Protocol for an International Court for the Environment, veljača 2011., čl. 1.

¹⁰⁶ *Ibid.*, čl. 2.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ *Ibid.*, čl. 6.

¹⁰⁹ *Ibid.*, čl. 8.

zdravlje (Charter of Brussels for the creation of a European and an International Criminal Courts of the Environment and Health, dalje u tekstu: Bruxelleska povelja). Nekoliko organizacija posvećenih zaštiti i očuvanju okoliša 30. siječnja 2014. godine potpisalo je Bruxellesku povelju s idejom o „neotuđivom ljudskom pravu na zdrav okoliš i riziku da trenutna razina gubitka bioraznolikosti može biti nepovratna.“¹¹⁰ Osim što poziva na stvaranje suda koji bi omogućio civilnom društvu da moralno osudi one odgovorne za kaznena djela protiv okoliša (primjerice, Međunarodnog suda svijesti za kaznena djela protiv prirode i okoliša (International Court of consciousness for crimes against Nature and the Environment)) i na osnivanje Europskog kaznenog suda za okoliš i zdravlje (European Criminal Court of the Environment and Health), Bruxelleska povelja predlaže i osnivanje Međunarodnog kaznenog suda za okoliš i zdravlje (International Environmental Criminal Court of the Environment and Health, dalje u tekstu: MKSOZ). U Bruxelleskoj povelji stoji da je osnivanje takvog suda moguće tako da „sve zainteresirane organizacije i civilno društvo u cjelini podupru zahtjev za osnivanje MKSOZ-a razvijanjem trenutne nadležnosti Suda kroz procedure predviđene Rimskim statutom i uključivanjem ekološke katastrofe kao novog, posebnog kaznenog djela.“¹¹¹ Nedostatak Bruxelleske povelje sastoji se, međutim, u tome što ona ne daje nikakav konkretan prijedlog izmjene Rimskog statuta kojim bi došlo do uspostave MKSOZ-a, već se zaustavlja na tome da samo poziva daljnji angažman u toj sferi.

Od svih gore navedenih inicijativa za osnivanje međunarodnog (kaznenog) suda za okoliš, nijedna, nažalost, nije dovela do uspješne realizacije te ideje. S obzirom na sve veći broj ekoloških katastrofa i činjenice da se kaznenim djelima protiv okoliša krše određena temeljnih ljudskih prava¹¹², za očekivati je da će u godinama koje slijede biti još pokušaja za osnivanje specijaliziranog međunarodnog (kaznenog) suda za okoliš. Hoće li do toga uistinu i doći, najviše ovisi o volji političkih aktera i spremnosti država da se odreknu dijela svoje suverenosti u svrhu učinkovite zaštite i očuvanja okoliša na međunarodnoj razini.

3. ZAŠTITA OKOLIŠA PRAVOM EUROPSKE UNIJE

3.1. Europska unija i okoliš

Europska politika zaštite okoliša započela je na Sastanku Europskog vijeća održanom u Parizu od 19. do 21. listopada 1972. godine (dalje u tekstu: Sastanak u Parizu). Iako on jest

¹¹⁰ Charter of Brussels for the creation of a European and an International Criminal Courts of the Environment and Health, 30. siječnja 2014., dostupno na: http://www.iaes.info/en/file/contenuto/396/2363503318Charter_of_Brussels_EN.pdf (25. travnja 2024.)

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Vidi *infra* pod 6.

bio pokrenut Stockholmskom konferencijom održanom ranije te godine, glavni razlog Sastanka u Parizu ipak je bio ekonomske naravi: ograničiti narušavanja tržišnog natjecanja unutar europskog tržišta koja bi mogla nastati zbog različitih pravnih regulativa država članica u područja zaštite okoliša.¹¹³ U Deklaraciji sa Sastanka u Parizu stoji da su čelnici država ili vlada izrazili potrebu za politikom zaštite okoliša na razini Europske zajednice te zatražili pokretanje programa djelovanja za okoliš (Environment Action Programme).¹¹⁴ Tako od 1973. godine Europska komisija objavljuje višegodišnje programe djelovanja za okoliš kojima određuje „buduće zakonodavne prijedloge i ciljeve politike Europske unije u području zaštite okoliša.“¹¹⁵ Najnoviji, Osmi program djelovanja za okoliš, stupio je na snagu 2. svibnja 2022. godine te predstavlja zakonski dogovoren zajednički program rada Europske unije za okolišnu politiku do kraja 2030. godine.¹¹⁶

Premda je europska politika zaštite okoliša započela početkom sedamdesetih godina 20. stoljeća, ona je svoj pravni temelj dobila tek 1986. godine kada je donesen Jedinstveni europski akt kojim je u Rimski ugovor uveden novi naslov „Okoliš“ s ciljem „očuvanja, zaštite i poboljšanja kvalitete okoliša, doprinosa zaštite ljudskog zdravlja i osiguranja razumnog i racionalnog korištenja prirodnih resursa.“¹¹⁷ Uslijedio je Ugovor iz Maastrichta iz 1992. godine kojim je okoliš postao službeno područje politike Europske unije, dok je Ugovorom iz Amsterdama iz 1997. godine politika zaštite okoliša postala transverzalni element koji sve druge europske politike moraju uzeti u obzir u svrhu promicanja održivog razvoja.¹¹⁸

Ugovorom iz Lisabona iz 2007. godine Ugovor o osnivanju Europske zajednice preimenovan je u Ugovor o funkcioniranju Europske unije (dalje u tekstu: UFEU) u kojemu danas stoji da je okoliš područje u kojemu se primjenjuje podijeljena nadležnost Europske unije i država članica¹¹⁹ te je, sukladno čl. 5. Ugovora o Europskoj uniji (dalje u tekstu: UEU), djelovanje

¹¹³ Mathis, C. F., *European environmental policy*, 22. lipnja 2020., dostupno na: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/political-europe/a-european-“model”-defined-public-policies/european-environmental-policy> (29. travnja 2024.).

¹¹⁴ Declaration of the Council of the European Communities and of the representatives of the Governments of the Member States meeting in the Council of 22 November 1973 on the programme of action of the European Communities on the environment, SL C 112, 20. prosinca 1973., str. 1–53.

¹¹⁵ Politika zaštite okoliša: opća načela i osnovni okvir, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/71/politika-zastite-okolisa-opca-nacela-i-osnovni-okvir> (29. travnja 2024.).

¹¹⁶ Odluka (EU) 2022/591 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. travnja 2022. o Općem programu djelovanja Unije za okoliš do 2030., SL L 114, 12. travnja 2022., str. 22–36.

¹¹⁷ Single European Act, SL L 169, 29. lipnja 1987., str. 1–28., čl. 25.

¹¹⁸ *Op. cit.* u bilj 115.

¹¹⁹ Ugovor o funkcioniranju Europske unije (pročišćeni tekst), SL C 202/47, 7.6.2016., str. 47-199., čl. 4. st. 2.

Europske unije ograničeno načelom supsidijarnosti i načelom proporcionalnosti.¹²⁰ Glava XX. UFEU-a nosi naslov „Okoliš“ i uređuje politiku Europske unije u području okoliša čl. 191. – 193. Prema čl. 191. st. 1., „politika Unije u području okoliša doprinosi ostvarivanju sljedećih ciljeva: očuvanju, zaštiti i poboljšanju kvalitete okoliša, zaštiti ljudskog zdravlja, razboritom i racionalnom korištenju prirodnih bogatstava, promicanju mjera na međunarodnoj razini za rješavanje regionalnih, odnosno svjetskih problema okoliša, a osobito borbi protiv klimatskih promjena.“¹²¹ St. 2. istog članka propisuje da je „politika Unije u području okoliša usmjerena prema postizanju visokog stupnja zaštite, uzimajući u obzir različitost prilika u različitim regijama Unije.“¹²² U njemu su također sadržana načela na kojima se politika zaštite okoliša temelji: načelo opreznosti (engl. *precautionary principle*), načelo preventivnog djelovanja (engl. *prevention principle*), načelo da se šteta nanosena okolišu popravljiva ponajprije na samom izvoru (engl. *principle that environmental damage should as a priority be rectified at source*) te načelo da onečišćivač plaća (engl. *polluter pays principle*).¹²³ Odluke iz područja okoliša donose se u skladu s redovnim zakonodavnim postupkom, osim odredaba prvenstveno fiskalne prirode, mjera koje utječu na prostorno planiranje, kvantitativno gospodarenje vodnim resursima ili, neposredno ili posredno, na dostupnost tih resursa, uporabu zemljišta, osim gospodarenja otpadom te mjera koje znatno utječu na izbor države članice između različitih energetske izvora i opće strukture njezine opskrbe energijom kada Vijeće odlučuje jednoglasno.¹²⁴ Konačno, „zaštitne mjere usvojene u skladu s člankom 192. ne sprečavaju ni jednu državu članicu da zadrži ili uvede strože zaštitne mjere.“¹²⁵

Kao i na međunarodnoj razini, u Europskoj se uniji također koristi kazneno pravo kao instrument učinkovite zaštite i očuvanja okoliša. To je područje najprije bilo regulirano Direktivom 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (dalje u tekstu: Direktiva 2008/99/EZ), često nazivanom i Direktivom o kaznenim djelima protiv okoliša (Environmental Crime Directive). Više od desetljeća kasnije, nakon procjene učinaka Direktive 2008/99/EZ, Europska je unija započela postupak njezine revizije te je u travnju 2024. godine usvojena Direktiva (EU) 2024/1203

¹²⁰ Ugovor o Europskoj uniji (pročišćena verzija), SL C 202/13, 7.6.2016., str. 13-45., čl. 5. st. 1.

¹²¹ *Op. cit.* u bilj 119, čl. 191. st. 1.

¹²² *Ibid.*, čl. 191. st. 2.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ *Ibid.*, čl. 192. st. 1., 2.

¹²⁵ *Ibid.*, čl. 193.

Europskog parlamenta i Vijeća od 11. travnja 2024. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ (dalje u tekstu: Direktiva 2024/1203).

3.2. Direktiva 2008/99/EZ o zaštiti okoliša putem kaznenog prava

U prvom dijelu Direktive 2008/99/EZ sadržani su razlozi njezinog donošenja, kao i ciljevi koji se njome žele postići. Glavni razlog donošenja Direktive 2008/99/EZ jest sve veći broj kaznenih djela protiv okoliša i njihovih posljedica koje prelaze granice država gdje su ta kaznena djela počinjena i nemogućnost postojećih sustava sankcija (kako sankcija administrativne prirode, tako i mehanizama naknada u sklopu građanskog prava) da adekvatno zaštite okoliš.¹²⁶ Stoga se poseže za uvođenjem kaznenih sankcija i zajedničkih pravila o kaznenim djelima koja omogućavaju korištenje učinkovitih metoda istrage i pomoći između država članica.¹²⁷ Direktivom 2008/99/EZ ne utječe se na druge sustave odgovornosti za štetu u okolišu u transnacionalnom i nacionalnom pravu te se njome predviđaju minimalni standardi pa države članice imaju pravo usvojiti, tj. zadržati strože mjere za učinkovitu zaštitu okoliša u okviru kaznenog prava.¹²⁸ Budući da se glavni cilj Direktive 2008/99/EZ, osiguranje učinkovitije zaštite okoliša, zbog opsega i učinka Direktive 2008/99/EZ može bolje postići na razini Zajednice, Zajednica može usvojiti mjere sukladno načelu supsidijarnosti iz čl. 5. UEU.¹²⁹

Operativni dio Direktive 2008/99/EZ utvrđuje „mjere u području kaznenog prava radi učinkovitije zaštite okoliša.“¹³⁰ Prema čl. 2., u kojemu su sadržane definicije pojedinih pojmova¹³¹, „nezakonito“ znači „kršenje (i) zakonodavstva donesenog u skladu s Ugovorom o Europskoj zajednici i navedenog u Prilogu A Direktive 2008/99/EZ; ili (ii) zakonodavstva donesenog u skladu s Ugovorom o Euroatomu i nevednog u Prilogu B Direktive 2008/99/EZ, s obzirom na djelatnosti obuhvaćene Ugovorom o Euroatomu; ili (iii) zakona, upravnog propisa države članice ili odluke koju je donijelo nadležno tijelo države članice, kojima se provodi zakonodavstvo Zajednice iz (i) i (ii).“¹³² U čl. 3. (a) – (i) navode se radnje koje predstavljaju kazneno djelo „ako se počine protuzakonito i namjerno ili barem iz krajnje

¹²⁶ Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava, SL L 328, 6. prosinca 2008., str. 28–37., (2), (3).

¹²⁷ *Ibid.*, (4), (5).

¹²⁸ *Ibid.*, (11), (12).

¹²⁹ *Ibid.*, (14).

¹³⁰ *Ibid.*, čl. 1.

¹³¹ Osim pojma „nezakonito“, definirani su i pojmovi „zaštićene divlje životinjske i biljne vrste“ (čl.2. (b)), „stanište unutar zaštićenog područja“ (čl. 2. (c)) i „pravna osoba“ (čl. 2. (d)).

¹³² *Op. cit.* u bilj 126, čl. 2. (a).

nepažnje.¹³³ Te radnje mogu se podijeliti u tri skupine.¹³⁴ Prvu skupinu čine ponašanja koja uzrokuju ili bi mogla uzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu osobe ili značajnu štetu za kakvoću zraka, tla ili vode ili za životinje i biljke (čl. 3. (a), (b), (d), (e)). U drugu skupinu spadaju radnje poduzete u znatnoj količini ili sa znatnim (nezanemarivim) utjecajem na očuvanje vrsta (čl. 3. (c), (f), (g)). Treću skupinu čine ponašanja koja uzrokuju značajno narušavanje staništa unutar zaštićenog područja (članak 3. (h)). Proizvodnja, uvoz, izvoz, stavljanje na tržište ili korištenje tvari koje oštećuju ozonski sloj (čl. 3. (i)) nisu specificirani u Direktivi 2008/99/EZ. Države članice također moraju osigurati da je poticanje, pomaganje i supočiniteljstvo namjernog ponašanja navedeno u čl. 3. kažnjivo kao kazneno djelo.¹³⁵

Osim odgovornosti fizičkih osoba za kaznena djela iz čl. 3. i 4., Direktivom 2008/99/EZ traži se uvođenje i odgovornosti pravnih osoba. Države članice moraju osigurati da pravne osobe mogu odgovarati za kaznena djela iz čl. 3. i 4. „ako je ta kaznena djela počinila u njihovu korist osoba koja ima vodeći položaj unutar pravne osobe, bilo da djeluje samostalno ili kao dio tijela pravne osobe, na temelju (a) punomoći za zastupanje pravne osobe; (b) ovlaštenja za donošenje odluka u ime pravne osobe; ili (c) ovlaštenja za obavljanje nadzora unutar pravne osobe.“¹³⁶ Pravne osobe mogu odgovarati i „ako je zbog nedostatka nadzora ili kontrole od strane osobe iz čl. 6 st. 1. omogućeno da osoba, koja je podređena pravnoj osobi, počinu kazneno djelo iz čl. 3. i 4. u korist te pravne osobe.“¹³⁷ Kada govorimo o sankcijama, Direktiva 2008/99/EZ razlikuje sankcije koje se moraju propisati za fizičke osobe i sankcije koje se moraju propisati za pravne osobe. Čl. 5. traži od država članica da poduzmu „potrebne mjere kako bi osigurale da su kaznena djela iz čl. 3. i 4. kažnjiva učinkovitim, proporcionalnim i odvraćajućim kaznenim sankcijama.“¹³⁸ Sankcije za pravne osobe mogu, ali i ne moraju biti kaznene naravi: „države članice poduzimaju sve potrebne mjere kako bi osigurale da pravne osobe koje su odgovorne prema čl. 6. budu kažnjene učinkovitim, proporcionalnim i odvraćajućim sankcijama.“¹³⁹ Ono što je zajedničko sankcijama za fizičke osobe i sankcijama za pravne osobe jest to da ne postoji zahtjev u pogledu vrste i minimalne,

¹³³ *Ibid.*, čl. 3.

¹³⁴ Cîrlig, C. C., *Revision of Directive 2008/99/EC, Protection of the environment through criminal law*, prosinac 2023., dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733555/EPRS_BRI\(2022\)733555_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733555/EPRS_BRI(2022)733555_EN.pdf) (7. svibnja 2024.).

¹³⁵ *Op. cit.* u bilj 126, čl. 4.

¹³⁶ *Ibid.*, čl. 6. st. 1.

¹³⁷ *Ibid.*, čl. 6. st. 2.

¹³⁸ *Ibid.*, čl. 5.

¹³⁹ *Ibid.*, čl. 7.

odnosno maksimalne mjere (kaznene) sankcije, već je minimalan standard taj da one budu učinkovite, proporcionalne i odvraćajuće.

Direktiva 2008/99/EZ stupila je na snagu 26. prosinca 2008. godine¹⁴⁰, a države članice imale su obvezu uvesti ju u nacionalno zakonodavstvo prije 26. prosinca 2010. godine te Europskoj komisiji dostaviti tekst odredaba nacionalnog prava donesenih radi uvođenja Direktive 2008/99/EZ, skupa s tablicom prikaza korelacije između tih odredaba i te direktive.¹⁴¹

3.2.1. Evaluacija Direktive 2008/99/EZ

Europska je komisija 28. listopada 2020. godine objavila Evaluaciju Direktive 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive), dalje u tekstu: Evaluacija). Evaluacija pokriva razdoblje od 2011. do 2019. godine te obuhvaća sve države članice i Ujedinjeno Kraljevstvo. Glavni cilj Evaluacije jest procijeniti jesu li ciljevi Direktive 2008/99/EZ ispunjeni i pridonose li općem cilju poboljšanja zaštite okoliša smanjenjem kaznenih djela protiv okoliša, kao i njezinu djelotvornost, usklađenost, relevantnost i dodanu vrijednost Europske unije.¹⁴² U Evaluaciji su također sadržani prijedlozi za buduće djelovanje koji se temelje na analizi prikupljenih podataka. Zbog manjka dosljednih i/ili pouzdanih statističkih podataka o kaznenim djelima protiv okoliša, Evaluacija se fokusira na protuzakonitu trgovinu otpadom i divljim životinjskim i biljnim vrstama kao na najveća i najbolje dokumentirana kaznena djela protiv okoliša.¹⁴³

U pogledu učinkovitosti, Europska komisija zaključuje da je Direktiva 2008/99/EZ djelomično doprinijela ostvarenju cilja kroz zajednički skup kaznenih djela protiv okoliša. Ipak, ističe se nedostatak definicija pojedinih pojmova iz Direktive 2008/99/EZ (primjerice, „neznatna količina“ i „značajno narušavanje“) što dovodi do različitog tumačenja tih pojmova u državama članicama.¹⁴⁴ Različitoj praksi u državama članicama pridonosi i to što im je dana sloboda odabira vrste sankcija (kaznenih, administrativnih, građanskih) za pravne

¹⁴⁰ *Ibid.*, čl. 9.

¹⁴¹ *Ibid.*, čl. 8.

¹⁴² Europska komisija, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive), Bruxelles, 28. listopada 2020., str. 9.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 8.

¹⁴⁴ *Ibid.*, str. 11.

osobe, kao i značajne razlike u vrsti i visini kaznenih sankcija u nacionalnim zakonodavstvima država članica.¹⁴⁵ Evaluacija dalje navodi da postoji malo dokaza da je protuzakonito trgovanje otpadom i divljim životinjskim i biljnim vrstama smanjeno kroz primjenu Direktive 2008/99/EZ te da Direktiva 2008/99/EZ nije odlučujući element u poboljšanju prekogranične sudske suradnje u suzbijanju kaznenih djela protiv okoliša jer u njoj nema odredbi koje izravno potiču takvu suradnju.¹⁴⁶

Što se tiče djelotvornosti, tj. sredstava korištenih za provedbu Direktive 2008/99/EZ, Europska komisija utvrđuje da nema značajnih troškova koji bi se mogli pripisati Direktivi 2008/99/EZ, već da se investicije koje su bile povećane mogu pripisati općenito većoj svijesti o potrebi za boljom zaštitom okoliša.¹⁴⁷

Kada se govori o usklađenosti Direktive 2008/99/EZ, zaključak je da, s jedne strane, tehnika upućivanja na mehanizme sadržane u Prilogu A i Prilogu B Direktive 2008/99/EZ stvara nejasnoće budući da je velik broj tog zakonodavstva zastario, dok, s druge pak strane, novo zakonodavstvo ne upućuje sustavno na primjenu Direktive 2008/99/EZ pa se time nalazi izvan granica njezinog područja primjene.¹⁴⁸ Problem je i u tome što Direktiva 2008/99/EZ ne spominje međusobno djelovanje između sustava kaznenih i sustava administrativnih sankcija država članica te se zanemaruje ozbiljnost kaznenih djela protiv okoliša počinjenih u sklopu organiziranog kriminala.¹⁴⁹ Dodatno, Direktiva 2008/99/EZ mogla bi iskoristiti mogućnosti iz Ugovora iz Lisabona da bi uvela daljnje odredbe slične onima koje se nalaze u drugim instrumentima kaznenog prava Europske unije, primjerice kakao bi odredila vrste i mjere sankcija i prikupljanje podataka.¹⁵⁰

Kod relevantnosti izvornih ciljeva Direktive 2008/99/EZ s obzirom na sadašnje i buduće potrebe, iako su ciljevi izneseni u njoj i dalje relevantni, postoje kaznena djela protiv okoliša koja imaju sve veću važnost, kao što su protuzakonit ribolov, protuzakonita sječa i trgovina drvom i šumski požari izazvani čovjekovim djelovanjem, a koja nisu navedena u prilogima Direktive 2008/99/EZ pa stoga nisu unutar granica njezinog područja primjene.¹⁵¹

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 34-50.

¹⁴⁶ *Ibid.*, str. 50-60.

¹⁴⁷ *Ibid.*, str. 60-62.

¹⁴⁸ *Ibid.*, str. 64.

¹⁴⁹ *Ibid.*, str. 67.

¹⁵⁰ *Ibid.*, str. 71.

¹⁵¹ *Ibid.*, str. 77.

Zaključno, Evaluacija je pokazala da to što Direktiva 2008/99/EZ nije u potpunosti ispunila svoje ciljeve te što, unatoč određenom napretku, i dalje postoje značajne razlike između država članica, ukazuje na potrebu za kontinuiranim djelovanjem Europske unije temeljenom na novim nadležnostima u području kaznenog prava koje su joj dane Ugovorom iz Lisabona.¹⁵² Kako je svrha Evaluacije poslužiti i kao temelj za moguću reviziju Direktive 2008/99/EZ, na njezinom se kraju nalazi deset neobvezujućih preporuka za daljnje djelovanje:

- „Mogle bi se razmotriti mjere za dosljedno prikupljanje statistike i podataka o kaznenim djelima protiv okoliša u cijeloj Europskoj uniji i dostavljanje istih Europskoj komisiji.
- Tumačenje nekih pravnih pojmova koje treba dodatno definirati u praksi moglo bi biti olakšano.
- Moglo bi se učiniti više kako bi se standardizirala visina sankcija u svim državama članicama, poštujući pritom njihovu nacionalnu pravnu tradiciju i kaznenopravni sustav.
- Mogle bi se uzeti u obzir dodatne sankcije i sankcije vezane uz financijsku situaciju pravnih osoba.
- Područje primjene Direktive 2008/99/EZ povezano je s instrumentima zaštite okoliša u njezinim priložima. Ovaj bi se pristup mogao preispitati.
- Područje primjene Direktive 2008/99/EZ moglo bi se proširiti kako bi obuhvatilo više ili nova kaznena djela protiv okoliša.
- Direktiva 2008/99/EZ mogla bi učiniti više u rješavanju pitanja prekogranične suradnje i organiziranog kriminala.
- Moglo bi se razmotriti razjašnjavanje odnosa između kaznenih i administrativnih sankcija.
- Mogle bi se razmotriti mjere za poboljšanje provedbe u praksi (primjerice, specijalizacija stručnjaka).
- Moglo bi se razmotriti više mjera za podizanje svijesti javnosti o kaznenim djelima protiv okoliša.“¹⁵³

¹⁵² Europska komisija, Executive Summary of the Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive), Bruxelles, 28. listopada 2020., str. 3.

¹⁵³ *Ibid.*, str. 3., 4.

3.3. Direktiva (EU) 2024/1203 o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ

Na temelju nalaza dobivenih Evaluacijom, Europska je komisija odlučila revidirati Direktivu 2008/99/EZ i time doprinijeti provedbi Europskog zelenog plana (European Green Deal) – strategiji Europske komisije iz 2019. godine za postizanje održivosti gospodarstva Europske unije „pretvaranjem klimatskih i ekoloških izazova u prilike u svim područjima politike i osiguravanjem pravedne i uključive tranzicije.“¹⁵⁴ Nakon što je Europska komisija u prosincu 2021. godine donijela Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni Direktive 2008/99/EZ (Proposal for a Directive of the European parliament and of the Council on the protection of the environment through criminal law and replacing Directive 2008/99/EC), uslijedili su Mišljenje Europskog gospodarskog i socijalnog odbora (23. ožujka 2022. godine), rasprave u Vijeću ili njegovim pripremnim tijelima (u razdoblju od prosinca 2021. do ožujka 2024. godine) te je Europski parlament 27. veljače 2024. godine iznio svoje stajalište u prvom čitanju. Mjesec dana kasnije, 26. ožujka 2024. godine, Vijeće je odobrilo stajalište Europskog parlamenta u prvom čitanju te je, nakon što su novu direktivu 11. i 12. travnja 2024. godine potpisale predsjednica Europskog parlamenta i predsjednica Vijeća, 30. travnja 2024. godine u Službenom listu Europske unije objavljena Direktiva 2024/1203.

Direktiva 2024/1203 sadrži nekoliko izmjena u odnosu na Direktivu 2008/99/EZ. Prije svega, predmet Direktive 2024/1203 izmijenjen je na način da se njome sada „utvrđuju minimalna pravila u pogledu definiranja kaznenih djela i sankcija kako bi se djelotvornije zaštitio okoliš, kao i u pogledu mjera za sprečavanje i suzbijanje kaznenih djela protiv okoliša te za djelotvornu provedbu prava Unije u području okoliša.“¹⁵⁵ Definicije pojmova koji se upotrebljavaju u Direktivi 2024/1203 i dalje se nalaze u čl. 2., ali je smanjen broj definiranih pojmova pa su tako definirani samo pojmovi „pravna osoba“, „stanište unutar zaštićenog područja“ i „ekosustav“.¹⁵⁶

Ažurirana lista kaznenih djela protiv okoliša obuhvaćenih Direktivom 2024/1203 sadržana je u čl. 3. Države članice osiguravaju da postupanja iz čl. 3. predstavljaju kaznena djela ako su nezakonita, pri čemu je nezakonito ono postupanje kojim se „krši (a) pravo Unije kojim se doprinosi ostvarivanju jednog od ciljeva politike Unije u području okoliša kako su navedeni u

¹⁵⁴ Europski zeleni plan, dostupno na: <https://mingo.gov.hr/europski-zeleni-plan-5703/5703> (17. svibnja 2024.).

¹⁵⁵ Direktiva (EU) 2024/1203 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. travnja 2024. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ, SL L, 2024/1203, 30. travnja 2024., čl. 1.

¹⁵⁶ *Ibid.*, čl. 2.

članku 191. stavku 1. UFEU-a; ili (b) zakon ili drugi propis države članice, ili odluka koju je donijelo nadležno tijelo države članice, kojom se provodi pravo Unije iz (i).¹⁵⁷ Nezakonito je i ono postupanje koje se „provodi na temelju odobrenja koje je izdalo nadležno tijelo države članice ako je takvo odobrenje dobiveno prijevarom ili korupcijom, iznudom ili prisilom, ili ako se takvim odobrenjem očito krše relevantni materijalnopravni zahtjevi.“¹⁵⁸ U st. 2. istog članka navode se postupanja koja predstavljaju kazneno djelo ako su nezakonita i namjerna te je njihov broj povećan u odnosu na broj kaznenih djela iz Direktive 2008/99/EZ (devet) i sada iznosi dvadeset.¹⁵⁹ Čl. 3. st. 4. propisuje pak da određena kaznena djela iz čl. 3. st. 2. predstavljaju kaznena djela i onda kada su počinjena barem iz krajnje nepažnje.¹⁶⁰

Ono što je novina u odnosu na Direktivu 2008/99/EZ jest odredba o kvalificiranim kaznenim djelima protiv okoliša¹⁶¹ koja, kako stoji u preambuli, „mogu obuhvaćati postupanje usporedivo s ekocidom.“¹⁶² Značajkama kvalificiranih kaznenih djela protiv okoliša iz čl. 3. st. 3. ekocid je inkriminiran pravom Europske unije.¹⁶³

Direktiva 2024/1203 ovlašćuje države članice da, uz kaznena djela koja su njome obuhvaćena, predvide u svom nacionalnom zakonodavstvu dodatna kaznena djela protiv okoliša.¹⁶⁴ Dodatno, u Direktivi 2024/1203 sintagme „znatna šteta“, „je li vjerojatno (...) da će postupanje uzrokovati štetu“ i „nezatna količina“ pojašnjene su na način da se daju elementi koji se trebaju uzeti u obzir prilikom njihove procjene.¹⁶⁵ Zadržane su odredbe o kažnjavanju poticanja i pomaganja u počinjenju kaznenih djela iz čl. 3. st. 2. i 3., dok je uvedena odredba o kažnjavanju pokušaja počinjenja pojedinih taksativno navedenih kaznenih djela iz čl. 3. st. 2.¹⁶⁶

Što se tiče odredbi o sankcijama za fizičke i pravne osobe, osim što se od država članica traži da osiguraju da su kaznena djela iz čl. 3. i 4. kažnjiva učinkovitim, proporcionalnim i odvraćajućim kaznenim sankcijama za fizičke osobe¹⁶⁷ i učinkovitim, proporcionalnim i odvraćajućim kaznenim ili nekaznenim sankcijama ili mjerama za pravne osobe¹⁶⁸, Direktiva

¹⁵⁷ *Ibid.*, čl. 3. st. 1.

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ *Ibid.*, čl. 3. st. 2.

¹⁶⁰ *Ibid.*, čl. 3. st. 4.

¹⁶¹ *Ibid.*, čl. 3. st. 3.

¹⁶² *Ibid.*, (21).

¹⁶³ Vidi *infra* pod 5.3.

¹⁶⁴ *Ibid.*, čl. 3. st. 5.

¹⁶⁵ *Ibid.*, čl. 3. st. 6-8.

¹⁶⁶ *Ibid.*, čl. 4.

¹⁶⁷ *Ibid.*, čl. 5. st. 1.

¹⁶⁸ *Ibid.*, čl. 7. st. 1.

2024/1203 uvodi minimalne standarde u pogledu vrste i razine sankcija, ovisno o kaznenom djelu. Tako su za fizičke osobe postavljene najniže razine maksimalnog trajanja kazne zatvora ovisno o kaznenom djelu i o tome uzrokuju li smrt osobe.¹⁶⁹ U preambuli Direktive 2024/1203 stoji da bi se maksimalna trajanja kazne zatvora za kaznena djela koja su počinile fizičke osobe trebala „primjenjivati barem za najteže oblike takvih kaznenih djela.“¹⁷⁰ S obzirom na to da je ubojstvo, počinjeno namjerno ili iz krajnje nepažnje, inkriminirano u svim državama članicama, one trebaju moći primijeniti te opće odredbe pri prenošenju Direktive 2024/1203 „koje se odnose na kaznena djela koja uzrokuju smrt osobe, bez obzira na to jesu li počinjena namjerno ili iz krajnje nepažnje.“¹⁷¹ Za pravne je pak osobe predviđeno da najviša razina novčanih kazni nije manja od 5%, tj. 3% ukupnog svjetskog prihoda pravne osobe u poslovnoj godini koja prethodi odluci o novčanoj kazni ili od iznosa koji odgovara iznosu od 40 000 000 EUR, tj. od iznosa koji odgovara iznosu od 24 000 000 EUR, ovisno o kaznenom djelu.¹⁷² Države članice moraju osigurati i da fizičke i pravne osobe koje su počinile kaznena djela iz čl. 3. i 4. mogu podlijetati dodatnim kaznenim ili nekaznenim sankcijama ili mjerama¹⁷³, od kojih je najznačajnija obveza da se „okoliš obnovi u određenom roku ako je šteta reverzibilna ili plati naknada za štetu nanесenu okolišu ako je šteta nepovratna ili ako počinitelj nije u mogućnosti provesti takvu obnovu.“¹⁷⁴

Novinu u odnosu na Direktivu 2008/99/EZ predstavlja i niz okolnosti za koje države članice moraju osigurati da se u pogledu kaznenih djela iz čl. 3. i 4. mogu smatrati otegotnim, odnosno olakotnim okolnostima.¹⁷⁵ Uvedene su i odredbe o zamrzavanju i oduzimanju imovinskih koristi ostvarenih kaznenim djelom¹⁷⁶, o rokovima zastare za istragu, kazneni progon, sudski postupak, donošenje presude i izvršenje izrečenih sankcija¹⁷⁷ te o mogućnosti proširenja nadležnosti države članice nad kaznenim djelom počinjenim van njezinog državnog područja.¹⁷⁸

Direktiva 2024/1203 sadrži i odredbe o mjerama za osiguranje učinkovitih i proporcionalnih istražnih sredstava za istragu ili kazneni progon kaznenih djela protiv okoliša¹⁷⁹, o zaštiti

¹⁶⁹ *Ibid.*, čl. 5. st. 2.

¹⁷⁰ *Ibid.*, (30).

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² *Ibid.*, čl. 7. st. 3.

¹⁷³ *Ibid.*, čl. 5. st. 3., čl. 7. st. 2.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*, čl. 8., 9.

¹⁷⁶ *Ibid.*, čl. 10.

¹⁷⁷ *Ibid.*, čl. 11.

¹⁷⁸ *Ibid.*, čl. 12.

¹⁷⁹ *Ibid.*, čl. 13.

osoba koje prijavljuju kaznena djela protiv okoliša ili pomažu u istrazi istih¹⁸⁰ te o obvezi država članica da poduzimaju odgovarajuće preventivne mjere za smanjenje broja kaznenih djela protiv okoliša i rizika od kaznenih djela protiv okoliša.¹⁸¹

Uvedena je i odredba o pravu zainteresirane javnosti na pristup pravosuđu i obvezi država članica da objave informacije od javnog interesa. Tako u Direktivi 2024/1203 stoji da države članice „osiguravaju da osobe na koje utječu ili za koje je vjerojatno da će njih utjecati“¹⁸² kaznena djela iz čl. 3. i 4. te „osobe koje imaju dovoljan interes ili koje tvrde da im je povrijeđeno pravo, kao i nevladine organizacije koje promiču zaštitu okoliša i ispunjavaju zahtjeve u skladu s nacionalnim pravom, imaju odgovarajuća postupovna prava u postupcima koji se odnose na ta kaznena djela, ako takva postupovna prava za zainteresiranu javnost postoje u državi članici u postupcima koji se odnose na druga kaznena djela.“¹⁸³ Tada države članice također „osiguravaju, u skladu sa svojim nacionalnim pravom, da se informacije o tijeku postupka dijele sa zainteresiranom javnosti, ako se to čini u postupcima koji se odnose na druga kaznena djela.“¹⁸⁴

Države članice moraju osigurati da nacionalna tijela koja sudjeluju u lancu izvršavanja zakonodavstva imaju „dostatan broj kvalificiranog osoblja i dovoljne financijske, tehničke i tehnološke resurse za djelotvorno obavljanje svojih funkcija“¹⁸⁵ u vezi s Direktivom 2024/1203, ocjenjujući pritom potrebu za povećanjem razine specijalizacije tih tijela u području kaznenog prava u području okoliša¹⁸⁶, te specijalizirano redovno osposobljavanje osoblja u tim tijelima.¹⁸⁷ Osim što je potrebno uspostaviti koordinaciju i suradnju među nadležnim tijelima unutar države članice¹⁸⁸, Direktiva 2024/1203 uvodi obvezu država članica da, ako se sumnja da su kaznena djela protiv okoliša prekogranične prirode, razmatraju upućivanje informacija povezanih s tim kaznenim djelima odgovarajućim nadležnim tijelima.¹⁸⁹ Uz to, države članice, Eurojust, Europol, Ured europskog javnog

¹⁸⁰ *Ibid.*, čl. 14.

¹⁸¹ *Ibid.*, čl. 16.

¹⁸² *Ibid.*, čl. 15.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ *Ibid.*, čl. 17.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*, čl. 18.

¹⁸⁸ *Ibid.*, čl. 19.

¹⁸⁹ *Ibid.*, čl. 20. st. 1.

tužitelja, Europski ured za borbu protiv prijevvara i Europska komisija, u skladu sa svojim nadležnostima, surađuju u suzbijanju kaznenih djela iz čl. 3. i 4.¹⁹⁰

Predviđeno je da države članice do 21. svibnja 2027. godine uspostave i objave nacionalnu strategiju za suzbijanje kaznenih djela protiv okoliša, čiji je minimalan sadržaj određen Direktivom 2024/1203.¹⁹¹ Kako bi se riješila potreba za sustavnim prikupljanjem informacija o djelovanjima u području suzbijanja kaznenih djela protiv okoliša i za pružanjem statističkih podataka o kaznenim djelima protiv okoliša, čl. 22. odnosi se na obvezu država članica da uspostave sustav za bilježenje, izradu i dostavljanje anonimiziranih statističkih podataka o fazama prijavljivanja, istrage i sudskog postupka u odnosu na kaznena djela iz čl. 3. i 4.¹⁹² Te podatke države članice svake godine dostavljaju Europskoj komisiji¹⁹³, dok konsolidirani pregled njihovih statistika države članice moraju objaviti najmanje svake tri godine.¹⁹⁴

U pogledu obveza Europske komisije, Direktiva 2024/1203 propisuje da ona barem svake tri godine objavljuje izvješće na temelju statističkih podataka koje dostavljaju države članice¹⁹⁵ te da, uz pomoć posebnog odbora¹⁹⁶, do 21. svibnja 2027. godine provedbenim aktima utvrđuje standardni, lako dostupni i usporedivi format za dostavu statističkih podataka.¹⁹⁷ Europska komisija ima obvezu i do 21. svibnja 2028. godine podnijeti izvješće Europskom parlamentu i Vijeću s procjenom u kojoj su mjeri države članice poduzele potrebne mjere za usklađivanje s Direktivom 2024/1203, a do 21. svibnja 2031. godine provodi evaluaciju učinka Direktive 2024/1203 u kojoj se razmatra je li potrebno ažurirati popis kaznenih djela protiv okoliša iz članaka 3. i 4. te podnosi izvješće Europskom parlamentu i Vijeću.¹⁹⁸

Osim Direktive 2008/99/EZ, Direktivom 2024/1203 zamjenjuju se i Direktiva 2009/123/EZ o izmjeni Direktive 2005/35/EZ o onečišćenju s brodova i uvođenju sankcija za kršenja¹⁹⁹, a države članice imaju obvezu prenijeti Direktivu 2024/1203 u nacionalno zakonodavstvo do 21. svibnja 2026. godine te Europskoj komisiji dostaviti tekst glavnih mjera nacionalnog prava koje donesu u području na koje se ona odnosi.²⁰⁰

¹⁹⁰ *Ibid.*, čl. 20. st. 2.

¹⁹¹ *Ibid.*, čl. 21.

¹⁹² *Ibid.*, čl. 22. st. 1.

¹⁹³ *Ibid.*, čl. 22. st. 4.

¹⁹⁴ *Ibid.*, čl. 22. st. 3.

¹⁹⁵ *Ibid.*, čl. 22. st. 5.

¹⁹⁶ *Ibid.*, čl. 24.

¹⁹⁷ *Ibid.*, čl. 23.

¹⁹⁸ *Ibid.*, čl. 25.

¹⁹⁹ *Ibid.*, čl. 26., 27.

²⁰⁰ *Ibid.*, čl. 28.

Iako je novo europsko zakonodavstvo s proširenom listom kaznenih djela protiv okoliša i strožim sankcijama nedvojbeno dobar pokazatelj smjera u kojem zaštita okoliša kaznenim pravom treba ići, postoje težnje da se u tom području ode i korak dalje. Predlaže se proširenje nadležnosti Ureda europskog javnog tužitelja na kaznena djela protiv okoliša, s obrazloženjem da se okoliš, kao i proračun Europske unije, može smatrati „europskim dobrom.“²⁰¹ Osim toga, u Bruxelleskoj se povelji predlaže osnivanje Europskog kaznenog suda okoliša i zdravlja (European Criminal Court of the Environment and Health), bilo kao specijaliziranog vijeća Suda Europske unije, bilo kao specijaliziranog suda pripojenog Općem sudu.²⁰² Neovisno o spomenutim tendencijama, Direktivu 2024/1203 treba najprije unijeti u nacionalno zakonodavstvo država članica, a potom i dosljedno provoditi kako bi se postigli očekivani ciljevi u području zaštite i očuvanja okoliša. Hoće li države članice u tome biti uspješne, sa sigurnošću će se moći utvrditi tek nakon što Europska komisija u budućnosti provede evaluaciju učinka Direktive 2024/1203.

3.4. Suradnja Europske unije i Vijeća Europe

Govoreći o zaštiti okoliša kaznenim pravom u Europi, osim Europske unije, značajan utjecaj u tom području ima i Vijeće Europe. Kao organizacija koja okuplja veći broj država članica od Europske unije, Vijeće Europe 4. studenog 1998. godine donosi Konvenciju o zaštiti okoliša putem kaznenog prava (dalje u tekstu: Konvencija 1998). Konvencija 1998 predstavlja „kvalitetan model međunarodnog multilateralnog ugovora koji propisuje niz inovativnih kaznenopravnih mehanizama za zaštitu okoliša.“²⁰³ Konvencija 1998, između ostalog, sadrži listu namjernih i nehajnih kaznenih djela protiv okoliša koje države moraju uvesti u svoja nacionalna zakonodavstva²⁰⁴ i uvođenje odgovornosti pravnih osoba za ta kaznena djela.²⁰⁵ Što se tiče sankcija, Konvencija 1998 uvodi sankciju obnove okoliša (engl. *reinstatement of the environment*) kao fakultativnu sankciju koju države mogu uvesti uz novčane i zatvorske kazne kao obvezne sankcije za kaznena djela protiv okoliša.²⁰⁶ Predviđena je i suradnja između tijela nadležnih za zaštitu okoliša i tijela nadležnih za istragu i progon kaznenih djela unutar države²⁰⁷, međudržavna suradnja u kaznenim stvarima²⁰⁸ i

²⁰¹ De Angelis, F., *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) – Past, Present, and Future*, u: Focus: 2019 – Anniversary Year for European Criminal Law, 4/2019, str. 275.

²⁰² *Op. cit.* u bilj 110.

²⁰³ Derenčinović, D., *op. cit.* u bilj 48, str. 36.

²⁰⁴ Vijeće Europe, Convention on the Protection of Environment through Criminal Law, ETS No. 172, Strasbourg, 4. studenog 1998., čl. 2., 3.

²⁰⁵ *Ibid.*, čl. 9.

²⁰⁶ *Ibid.*, čl. 6., 8.

²⁰⁷ *Ibid.*, čl. 10.

pravo zainteresiranih skupina na sudjelovanje u kaznenim postupcima koji se odnose na kaznena djela protiv okoliša.²⁰⁹

Unatoč niskom pragu potrebnih ratifikacija (tri), Konvencija 1998 do danas nije stupila na snagu, a Republika Hrvatska ju nije ni potpisala. Zbog toga je pod nadležnošću Odbora ministara Vijeća Europe i Europskog odbora za probleme povezane s kriminalom (CDPC) 23. studenoga 2022. godine osnovan novi Odbor stručnjaka za zaštitu okoliša putem kaznenog prava (PC-ENV) čiji je zadatak izrada nacrtu nove Konvencije Vijeća Europe za zaštitu okoliša putem kaznenog prava.²¹⁰ Nova će konvencija postaviti „opću osnovu paneuropskog kaznenog prava okoliša, pružajući zajednički globalni okvir u skladu s transnacionalnom prirodom ekološkog izazova s kojim se treba suočiti.“²¹¹

Kako je područje primjene nove Konvencije Vijeća Europe o zaštiti okoliša putem kaznenog prava u velikoj mjeri obuhvaćeno pravom Europske unije, osobito Direktivom 2024/1203, javlja se potreba za suradnjom između Vijeća Europe i Europske unije. Europska je komisija 7. srpnja 2023. godine donijela Preporuku za Odluku Vijeća o ovlašćivanju Europske komisije da u ime Europske unije sudjeluje u pregovorima o Konvenciji Vijeća Europe kojom se ukida i zamjenjuje Konvencija o zaštiti okoliša putem kaznenog prava iz 1998. (ETS br. 172), kao i nacrt izvješća s objašnjenjima (dalje u tekstu: Preporuka) kako bi Europska unija „u pregovorima bila u mogućnosti doprinijeti tim ciljevima izbjegavajući bilo kakve nepodudarnosti u pogledu pravnih definicija, terminologije i obveza“²¹² definiranih u novoj konvenciji i Direktivi 2024/1203. Rezultat bi bile olakšana transnacionalna suradnja zahvaljujući dosljednim odredbama o kategorijama kaznenih djela protiv okoliša, uključujući opis kaznenih djela, sankcije, jačanje lanca provedbe, priznavanje uloge građana i civilnog društva, postupovne i istražne alate država članica Europske unije i država članica Vijeća Europe koje ratificiraju novu Konvenciju.²¹³

Na temelju Preporuke, Vijeće je 28. rujna 2023. godine donijelo Odluku Vijeća (EU) 2023/2170 od 28. rujna 2023. o ovlašćivanju Europske komisije da u ime Europske unije

²⁰⁸ *Ibid.*, čl. 12.

²⁰⁹ *Ibid.*, čl. 11.

²¹⁰ European Committee on Crime Problems (CDPC) - Terms of reference of the Committee of Experts on the protection of the environment through criminal law (PC-ENV), 23. studenog 2022.

²¹¹ Committee of experts on the protection of the environment through Criminal Law (PC-ENV), dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/pc-env> (7. lipnja 2024.).

²¹² Europska komisija, Preporuka za ODLUKU VIJEĆA o ovlašćivanju Europske komisije da u ime Europske unije sudjeluje u pregovorima o Konvenciji Vijeća Europe kojom se ukida i zamjenjuje Konvencija o zaštiti okoliša putem kaznenog prava iz 1998. (ETS br. 172), kao i nacrt izvješća s objašnjenjima, Bruxelles, 7. srpnja 2023., str. 3.

²¹³ *Ibid.*

sudjeluje u pregovorima o Konvenciji Vijeća Europe kojom se ukida i zamjenjuje Konvencija o zaštiti okoliša putem kaznenog prava iz 1998. (ETS br. 172) (dalje u tekstu: Odluka). Odlukom se Europsku komisiju „ovlašćuje da u ime Unije, u pogledu pitanja koja su u nadležnosti Unije, kako su utvrđena u Ugovorima, i u vezi s kojima je Unija donijela pravila ili se njihovo donošenje očekuje u doglednoj budućnosti, pregovara o novoj konvenciji o zaštiti okoliša putem kaznenog prava kojom bi se ukinula i zamijenila“²¹⁴ Konvencija 1998 sa svrhom zaštite cjelovitosti prava Europske unije i osiguranja dosljednosti između pravila međunarodnog prava i prava Europske unije.²¹⁵

Ovakva suradnja između Europske unije i Vijeća Europe znači da Europa shvaća ozbiljnost kaznenih djela protiv okoliša i štete nanesene okolišu te namjerava kako preventivnim, tako i represivnim mjerama smanjiti njihov broj u budućnosti. Ostaje vidjeti hoće li takvo zajedničko djelovanje, ali i provedba kaznenog zakonodavstva od strane država članica, dovesti do učinkovitije zaštite okoliša u Europi.

4. KAZNENA DJELA PROTIV OKOLIŠA U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE HRVATSKE

Važnost zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj vidljiva je već u čl. 3. Ustava Republike Hrvatske gdje stoji da su „očuvanje prirode i čovjekova okoliša (...) najviše vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“²¹⁶ Kazneno pravo kao mehanizam zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj sustavno se počinje koristiti donošenjem Kaznenog zakona iz 1997. godine u kojemu je bila sadržana glava koja se odnosi na kaznena djela protiv okoliša.²¹⁷ Otada je proces „pozelenjenja“ (engl. *greening*)²¹⁸ kaznenopravne zaštite prošao kroz nekoliko etapa. U prvoj je etapi kaznenopravna zaštita služila primarno radi „zaštite čovjekove okoline kroz inkriminiranje različitih radnji zagađivanja vode, zemlje i zraka kojima se ugrožava zdravlje i život ljudi.“²¹⁹ U drugoj se etapi kaznenopravna zaštita proširuje i na druge zaštićene vrijednosti (npr. životinje kao dio prirode), a u trećoj se naziru konture ekocentričnog pristupa zaštiti čovjekovog okoliša (model delikta apstraktnog

²¹⁴ Odluka Vijeća (EU) 2023/2170 od 28. rujna 2023. o ovlašćivanju Europske komisije da u ime Europske unije sudjeluje u pregovorima o Konvenciji Vijeća Europe kojom se ukida i zamjenjuje Konvencija o zaštiti okoliša putem kaznenog prava iz 1998. (ETS br. 172), SL L, 2023/2170, 16. listopada 2023., čl. 1. st. 1.

²¹⁵ *Ibid.*, 3

²¹⁶ Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN br. 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 76/10., 85/10., 05/14., čl. 3.

²¹⁷ Kazneni zakon, NN br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 84/05., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 71/06., 110/07., 152/08., 57/11., 77/11., 125/11., 143/12., Glava XIX.

²¹⁸ Bačić, A., *Ustavni temelji i problemi zaštite okoliša u hrvatskom i europskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 45, br. 4, 2008, str. 727-743.

²¹⁹ Derenčinović, D., *op. cit.* u bilj 48, str. 34.

ugrožavanja).²²⁰ Važeći Kazneni zakon donesen 2011. godine (dalje u tekstu: Kazneni zakon 2011) sadrži Glavu XX. naslovljenu „Kaznena djela protiv okoliša“²²¹ te su njime regulirana kaznena djela usklađena s Direktivom 2008/99/EZ, dok se usklađivanje s Direktivom 2024/1203 tek treba provesti.

4.1. Odredbe Kaznenog zakona 2011

U Glavi XX. u čl. 193. – 212. inkriminirano je 21 kazneno djelo protiv okoliša. Čl. 213. uređuje institut djelotvornog kajanja, dok čl. 214. propisuje teška kaznena djela protiv okoliša.

Dio kaznenih djela protiv okoliša čine kaznena djela iz Direktive 2008/99/EZ koja je na taj način unesena u hrvatsko kazneno zakonodavstvo. To su kazneno djelo onečišćenja okoliša²²² (čl. 3. (a) Direktive 2008/99/EZ), ugrožavanja ozonskog sloja²²³ (čl. 3. (i) Direktive 2008/99/EZ), ugrožavanja okoliša otpadom²²⁴ (čl. 3. (b) i 3. (c) Direktive 2008/99/EZ), ugrožavanja okoliša postrojenjem²²⁵ (čl. 3. (d) Direktive 2008/99/EZ), ugrožavanja okoliša radioaktivnim tvarima²²⁶ (čl. 3. (e) Direktive 2008/99/EZ), uništavanja zaštićenih dijelova prirode²²⁷ (čl. 3. (f) Direktive 2008/99/EZ), uništavanja staništa²²⁸ (čl. 3. (h) Direktive 2008/99/EZ) i trgovanja divljim vrstama²²⁹ (čl. 3. (g) Direktive 2008/99/EZ). Sukladno europskom zakonodavstvu, za navedena kaznena djela kažnjiva su i postupanja iz nehaja.²³⁰ Kao i Direktiva 2008/99/EZ, Kazneni zakon 2011 u prvi plan stavlja ekocentrični model zaštite okoliša od onečišćenja jer je za postojanje određenih kaznenih djela dovoljno i apstraktno ugrožavanje okoliša, bez nastupanja bilo kakve opasnosti za ljude, životinje ili biljke.²³¹ Tako su za kazneno djelo onečišćenja okoliša propisane različite kazne za postupanja kojima „se može trajnije ili u znatnoj mjeri ugroziti kakvoća zraka, tla, podzemlja, vode ili mora ili se mogu u znatnoj mjeri ili na širem području ugroziti životinje, bilje ili

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ Kazneni zakon, NN br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., 84/21., 114/22., 114/23., 36/24., Glava XX.

²²² *Ibid.*, čl. 193.

²²³ *Ibid.*, čl. 195.

²²⁴ *Ibid.*, čl. 196.

²²⁵ *Ibid.*, čl. 197.

²²⁶ *Ibid.*, čl. 198.

²²⁷ *Ibid.*, čl. 200.

²²⁸ *Ibid.*, čl. 201.

²²⁹ *Ibid.*, čl. 202.

²³⁰ *Ibid.*, čl. 193. st. 3., čl. 195. st. 2., čl. 196. st. 3., 4., čl. 197. st. 2., čl. 198. st. 2., čl. 200. st. 3., čl. 201. st. 4., čl. 202. st. 2.

²³¹ Ministarstvo pravosuđa, Prijedlog kaznenog zakona, Zagreb, srpanj 2011., str. 219.

gljive, ili se može ugroziti život ili zdravlje ljudi“²³² i za postupanja kojima se „ugrozi život ili zdravlje ljudi“²³³, dok se kod ugrožavanja okoliša otpadom također razlikuje apstraktno ugrožavanje i konkretno ugrožavanje istih zaštitnih objekata.²³⁴

Ostalim kaznenim djelima protiv okoliša hrvatski je zakonodavac odlučio pružiti jaču zaštitu okoliša u okviru kaznenog prava jer ona nisu navedena u Direktivi 2008/99/EZ pa tako idu dalje od minimalnog standarda koji ona propisuje. Ta kaznena djela obuhvaćaju ispuštanje onečišćujućih tvari s plovnog objekta (čl. 194.), ugrožavanje bukom, vibracijama ili neionizirajućim zračenjem (čl. 199.), protuzakonito unošenje u okoliš divljih svojti ili GMO-a (čl. 203.), protuzakoniti lov i ribolov (čl. 204.), ubijanje ili mučenje životinja (čl. 205.), napuštanje životinja (čl. 205.a), prenošenje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje (čl. 206.), proizvodnju i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja (čl. 207.), nesavjesno pružanje veterinarske pomoći (čl. 208.), pustošenje šuma (čl. 209.), promjenu vodnog režima (čl. 210.), protupravnu eksploataciju rudnog blaga (čl. 211.) i protupravnu gradnju (čl. 212.). Od navedenih kaznenih djela, Kazneni zakon 2011 kažnjava postupanje iz nehaja za ispuštanje onečišćujućih tvari s plovnog objekta, ubijanje ili mučenje životinja, prenošenje zaraznih bolesti životinja i organizama štetnih za bilje i proizvodnju i stavljanje u promet štetnih sredstava za liječenje životinja²³⁵, dok se za promjenu vodnog režima i protupravnu eksploataciju rudnog blaga izričito propisuje kažnjavanje i za pokušaj.²³⁶

Kazneni zakon 2011 u čl. 213. predviđa da za određena kaznena djela „sud može osloboditi kazne počinitelja (...) koji prije nastupa teških posljedica dobrovoljno otkloni opasnost ili stanje koje je prouzrokovao.“²³⁷ Zbog ekocentričnog modela kaznenih djela protiv okoliša kod kojih je dovoljno već nehajno apstraktno ugrožavanje, potrebno je izbjeći izricanje kazne onda kada nema posebne potrebe za kaznom i gdje je to korisno za okoliš pa tako institut djelotvornog kajanja provodi „načelo da kazna mora biti *ultima ratio* te istodobno daje poticaj počiniteljima da otklone onečišćenje prije nego nastupe teške posljedice.“²³⁸

Teška kaznena djela protiv okoliša uređena su čl. 214. te su za određena kaznena djela propisane strože kazne onda kada je „prouzročena teška tjelesna ozljeda jedne ili više osoba,

²³² *Op. cit.* u bilj 221, čl. 193. st. 1.

²³³ *Ibid.*, čl. 193. st. 2.

²³⁴ *Ibid.*, čl. 196 st. 1., 2.

²³⁵ *Ibid.*, čl. 194. st. 3., čl. 205. st. 3., čl. 206. st. 2., čl. 207. st. 2.

²³⁶ *Ibid.*, čl. 210. st. 4., čl. 211. st. 4.

²³⁷ *Ibid.*, čl. 213.

²³⁸ *Op. cit.* u bilj 231, str. 225.

ili se promjene prouzročene onečišćenjem ne mogu dulje vrijeme otkloniti, ili nastupi velika nesreća²³⁹, „kada je prouzročena smrt jedne ili više osoba“²⁴⁰ i „kada je prouzročena znatna šteta.“²⁴¹

Stupanjem na snagu Direktive 2024/1203 kojom se zamjenjuje Direktiva 2008/99/EZ započeo je dvogodišnji rok u kojem Republika Hrvatska kao država članica Europske unije ima obvezu implementirati novu direktivu u svoj pravni sustav. U razdoblju koje slijedi, mogu se očekivati izmjene i dopune Kaznenog zakona 2011 kako bi on bio usklađen s novim europskim zakonodavstvom.

4.2. Statistički podaci o kaznenim djelima protiv okoliša za 2023. godinu

Podaci o kretanju broja prijavljenih i riješenih predmeta iz glave XX. Kaznenog zakona 2011 vidljivi su iz statističkih podataka koje Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (dalje u tekstu: DORH) objavljuje u svojem godišnjem izvješću o radu. U Izvješću Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2023. godini (dalje u tekstu: Izvješće DORH-a) stoji da je tijekom izvještajnog razdoblja bilo prijava protiv 605 osoba, od čega su državna odvjetništva zaprimila kaznenih prijava protiv 401 osobe, a u radu iz prethodnih godina ostalo prijava protiv 204 osobe.²⁴² Najveći je broj prijavljenih osoba u novozaprimljenim prijavama za kazneno djelo protupravne gradnje, njih 132, a zatim za kazneno djelo ubijanja i mučenja životinja za koje je prijavljeno 90 osoba.²⁴³ Za kazneno djelo protuzakonitog lova i ribolova prijavljeno je 46 osoba, od čega po čl. 204. st. 1. 25 osoba, a po čl. 204. st. 2. 21 osoba.²⁴⁴ Slijede kazneno djelo pustošenja šuma s 38 prijavljenih počinitelja, kazneno djelo ugrožavanja okoliša otpadom s 33 prijavljene osobe, od čega 20 osoba za čl. 196. st. 2. i 13 osoba za kazneno djelo iz čl. 196. st. 1, kazneno djelo protupravne eksploatacije rudnog blaga s ukupno 19 prijavljenih osoba te kazneno djelo onečišćenja okoliša za koje je novoprijavljenih prijava bilo protiv 10 osoba.²⁴⁵ Ostala kaznena djela za koja su uslijedile prijave zajedno čine 8,23 % od svih prijavljenih, s ukupno prijavljene 33 osobe, dok istodobno za određena kaznena djela i određene oblike pojedinih kaznenih djela

²³⁹ *Op. cit.* u bilj 221, čl. 214. st. 1., 3.

²⁴⁰ *Ibid.*, čl. 214. st. 2., 4.

²⁴¹ *Ibid.*, čl. 214. st. 5., 6., 7.

²⁴² DORH, Izvješće Glavnoga državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2023. godini, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, Zagreb, travanj 2024., str. 230.

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ *Ibid.*

²⁴⁵ *Ibid.*, str. 230-231.

nije bilo prijavljenih osoba u izvještajnom razdoblju.²⁴⁶ Istodobno su zaprimljene prijave protiv više od 110 nepoznatih počinitelja kaznenih djela protiv okoliša, najčešće zbog kaznenih djela protupravne gradnje, pustošenja šuma, ubijanja i mučenja životinja i ugrožavanja okoliša otpadom.²⁴⁷

U izvještajnom su razdoblju državna odvjetništva donijela rješenja o odbačaju kaznene prijave u odnosu na 117 osoba, tj. u odnosu na 19,33 % prijava u radu, dok je ukupno optuženo 139 počinitelja.²⁴⁸ Tablica 1 prikazuje državnoodvjetničke odluke donesene u izvještajnom razdoblju u odnosu na pojedina kaznena djela protiv okoliša. U Izvješću DORH-a nazančeno je da se podaci o donesenim odlukama državnih odvjetništava opravdavaju time da u situacijama gdje su počinitelji kaznenih djela za koja su zapriječene „niske“ zatvorske kazne neosuđivane osobe, osobe koje priznaju počinjenje kaznenog djela, osobe koje su nadoknadile ili su spremne nadoknaditi štetu, a jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, motiva zbog kojeg je kazneno djelo počinjeno i stupanj krivnje takvi su da radi ispunjenja svrhe specijalne i generalne prevencije nije nužno izricanje bezuvjetne zatvorske kazne, državna odvjetništva podižu optužnice s kaznenim nalogom i predlažu uglavnom izricanje uvjetnih osuda, često uz dvostruki uvjet – da počinitelj u roku provjeravanja ne počini novo kazneno djelo i da ispuni određene mu obveze u roku (primjerice, popravljanje štete).²⁴⁹

Tablica 1: Državnoodvjetničke odluke donesene u izvještajnom razdoblju²⁵⁰

Članak	ODLUKE DONESENE U IZVJEŠTAJNOM RAZDOBLJU					
	Odbačaji KP		Optuženja			
	Ukupno	Od toga nakon izvida/istraživanja	Ukupno optuženo	Od toga optužnice s kaznenim nalogom	Neposredne optužnice	Optužnice nakon istrage
193/1	5	3	2	0	2	0
196/1	0	0	4	1	3	0
196/2	17	2	3	2	1	0
197/1	0	0	2	0	2	0
199	3	3	0	0	0	0
200/1	0	0	3	3	0	0
201/1	0	0	0	0	0	0
202/1	2	0	15	1	0	14

²⁴⁶ *Ibid.*, str. 231.

²⁴⁷ *Ibid.*

²⁴⁸ *Ibid.*, str. 232.

²⁴⁹ *Ibid.*, str. 232-233.

²⁵⁰ *Ibid.*, str. 232.

204/1	9	7	13	13	0	0
204/2	3	0	12	11	1	0
205/1	28	11	37	29	8	0
205/2	0	0	0	0	0	0
205/3	1	1	0	0	0	0
206/1	0	0	2	1	1	0
208	4	0	1	0	1	0
209/1	14	10	16	3	8	5
209/2	0	0	0	0	0	0
210/1	0	0	0	0	0	0
211/1	3	2	6	4	2	0
212	28	14	22	12	10	0
214/1	0	0	1	1	0	0
Ukupno	117	53	139	81	39	19

Što se tiče presuda donesenih u izvještajnom razdoblju, Tablica 2 prikazuje ukupan broj osuđujućih, oslobađajućih i odbijajućih presuda u odnosu na pojedina kaznena djela protiv okoliša. Od ukupno 104 presude, njih 88 su osuđujuće (84,61%), 12 oslobađajuće (11,54%) i četiri odbijajuće presude (3,85%), dok presuda po sporazumu stranaka nije bilo.²⁵¹

Tablica 2: Presude u izvještajnom razdoblju²⁵²

Članak	PRESUDE u izvještajnom razdoblju					
	Osuđujuće			Oslobađajuće	Odbijajuće	UKUPNO presuda
	Ukupno	Od toga s kaznenim nalogom	Od toga presude po sporazumu			
200/1	4	3	0	0	0	4
202/1	2	2	0	0	0	2
202/2	3	0	0	0	0	3
204/1	13	9	0	2	1	16
204/2	11	8	0	0	1	12
205/1	25	16	0	3	2	30
205/3	1	1	0	0	0	1
208	0	0	0	3	0	3
209/1	4	3	0	0	0	4
211/1	5	3	0	1	0	6
212	20	15	0	3	0	23
Ukupno	88	60	0	12	4	104

U odnosu na 88 počinitelja kaznenih djela protiv okoliša, sudovi su izrekli bezuvjetnu zatvorsku kaznu u odnosu na dvije osobe te se obje odnose na kaznu zatvora do dvije godine,

²⁵¹ *Ibid.*, str. 233.

²⁵² *Ibid.*

a strožih zatvorskih kazni nije bilo.²⁵³ Uvjetna osuda kao najzastupljenija kaznena sankcija izrečena je prema 78 osuđenih osoba, a novčana kazna kao glavna kazna izrečena je u odnosu na 8 počinitelja.²⁵⁴ Zbog kaznenih je djela protiv okoliša presudama oduzeta imovinska korist u iznosu od ukupno 22 206,79 EUR.²⁵⁵

Na temelju svih podataka iznesenih u Izvješću DORH-a, zaključuje se da za pojedina kaznena djela protiv okoliša kaznene prijave nisu podnesene ne samo zbog toga što ona nisu počinjena, već i zbog toga što je ekološka svijest na nezadovoljavajućoj razini pa se određena ponašanja ne percipiraju kao kaznena djela niti se kao takva prijavljuju od strane građana i nadležnih tijela.²⁵⁶ Problem je i velik broj nepoznatih počinitelja kaznenih djela protiv okoliša, kao i činjenica da sudovi za ova kaznena djela izriču relativno niske zatvorske i novčane kazne i uvjetne kazne, dok su posljedice kaznenih djela protiv okoliša često teške i dugoročne. Međuresorna suradnja, pojačana aktivnost nadležnih institucija, edukacija i specijalizacija osoba zaduženih za prevenciju, otkrivanje i progon počinitelja kaznenih djela protiv okoliša te podizanje opće svijesti o važnosti zaštite okoliša²⁵⁷ rješenje su navedenih problema koje bi, nakon usklađivanja hrvatskog zakonodavstva s Direktivom 2024/1203, trebalo dovesti do bolje i učinkovitije kaznenopravne zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj.

5. KAZNENO DJELO EKOCIDA

Posljednjih šezdesetak godina nekoliko je ekoloških katastrofa uzrokovanih ljudskim djelovanjem izazvalo velike reakcije u međunarodnoj zajednici. Tijekom Vijetnamskog rata (1957. – 1973.) američka je vojska u periodu od 1965. do 1970. godine koristila različito kemijsko oružje, od kojeg je najpoznatiji bio herbicid „Agent Orange“, za defolijaciju šuma kako bi se račistili perimetri za vojnu uporabu te uništili usjevi i tako izgadio neprijatelj, što je dovelo do uništenja između 100 000 i 2 milijuna hektara zemlje i šuma te smrti i trajnih zdravstvenih tegoba nekoliko stotina tisuća ljudi.²⁵⁸ U srpnju 1976. godine u Sevesu nedaleko od Milana u Italiji iz kemijskog je postrojenja u atmosferu ispušten oblak pare koji je sadržavao dioksin (2,3,7,8-tetraklordibenzodioxin) koji se proširio po okolnom području i onečistio oko 1 800 hektara tla, uzrokovao trovanje i zdravstvene probleme lokalnog stanovništva te je gotovo 80 000 životinja bilo usmrćeno radi prevencije štetnih utjecaja na

²⁵³ *Ibid.*, str. 234.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ *Ibid.*, str. 231.

²⁵⁷ *Ibid.*, str. 236.

²⁵⁸ Examples of Ecocide, dostupno na: https://www.endecocide.org/en/examples-of-ecocide/#art_005 (3. kolovoza 2024.).

ljude.²⁵⁹ U razdoblju od 1999. do 2003. godine u Južnom Sudanu švedska naftna tvrtka *Lundin Oil* zajedno je sa sudanskom vojskom izvršila sustavne napade na civilno stanovništvo radi vađenja nafte, zbog čega je u rujnu 2023. godine u Stockholmu započet kazneni postupak protiv tadašnjeg predsjednika i izvršnog direktora tvrtke.²⁶⁰ U travnju 2010. godine nakon eksplozije na naftnoj platformi *Deepwater Horizon* u Meksičkom zaljevu došlo je do višemjesečnog izljeva nafte koji je direktno utjecao na najmanje 770 četvornih milja oko bušotine te na brojne životinjske i biljne morske vrste.²⁶¹ Navedeni događaji samo su neki od onih koji bi se mogli opisati kao ekocid – potpuno uništenje područja prirodnog okoliša, osobito kao posljedica ljudskog djelovanja.²⁶²

5.1. Definicija ekocida

Koncept kaznenog djela ekocida, čiji je naziv skovan po uzoru na kazneno djelo genocida, ne predstavlja novinu u međunarodnom kontekstu. Pojam je prvi upotrijebio američki biolog Arthur W. Galston 1970. godine na Konferenciji o ratu i nacionalnoj odgovornosti u Washingtonu, D.C. gdje je predlagao novi međunarodni sporazum o zabrani ekocida – namjernog masovnog uništavanja ekosustava.²⁶³ Dvije godine kasnije, švedski premijer Olof Palme na Stockholmskoj konferenciji opisuje štetu u okolišu uzrokovanu Vijetnamskim ratom, uključujući uporabu kemijskog oružja „Agent Orange“ i drugih herbicida, kao ekocid, premda se on ne spominje u završnom dokumentu konferencije.²⁶⁴

Godine 1973. američki profesor međunarodnog prava Richard Falk izradio je nacrt Međunarodne konvencije o kaznenom djelu ekocida u kojemu ekocid definira kao „bilo koje od sljedećih djela počinjenih s namjerom da se poremeti ili uništi, u cijelosti ili djelomično, ljudski ekosustav: (a) korištenje oružja za masovno uništenje, bilo nuklearnog, bakteriološkog, kemijskog ili drugog; (b) korištenje kemijskih herbicida za defolijaciju i krčenje prirodnih šuma u vojne svrhe; (c) korištenje bombi i topništva u takvoj količini, gustoći ili veličini da narušava kvalitetu tla ili povećava izgled za bolesti opasne za ljude, životinje ili usjeve; (d) korištenje buldožerske opreme za uništavanje velikih područja šuma

²⁵⁹ Homberger, E., Reggiani, G., Sambeth, J., Wipf, H. K., *The Seveso accident: its nature, extent and consequences*, u: *The Annals of Occupational Hygiene*, Vol. 22, Issue 4, 1979., str. 327–370.

²⁶⁰ Report 1: Landmark Trial at Stockholm District Court: Allegations of Complicity in Serious International Crimes in Sudan (1999-2003) Against Two Corporate Leaders, 5. rujna 2023., dostupno na: <https://crd.org/2023/09/05/report-1-landmark-trial-at-stockholm-district-court-allegations-of-complicity-in-serious-international-crimes-in-sudan-1997-2003-against-two-corporate-leaders/> (3. kolovoza 2024.).

²⁶¹ *Deepwater Horizon's Impact on Wildlife*, dostupno na: <https://www.nwf.org/oilspill> (3. kolovoza 2024.).

²⁶² *Ecocide*, dostupno na: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/ecocide> (3. kolovoza 2024.).

²⁶³ *History*, dostupno na: <https://ecocidelaw.com/history/> (29. srpnja 2024.).

²⁶⁴ *Ibid.*

ili usjeva u vojne svrhe; (e) korištenje tehnika osmišljenih za povećanje ili smanjenje padalina ili na drugi način modificiranje vremena kao ratnog oružja; (f) prisilno uklanjanje ljudi ili životinja s njihovih uobičajenih mjesta stanovanja radi ubrzanog postizanja vojnih ili industrijskih ciljeva.²⁶⁵

Nakon što je 1978. godine Podkomisija UN-a za sprečavanje diskriminacije i zaštitu manjina predložila da se ekocid doda na listu zabranjenih radnji iz Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida (dalje u tekstu: Konvencija o genocidu) iz 1948. godine²⁶⁶, UN-ov specijalni izvjestitelj za genocid Benjamin Whitaker u svojem je izvješću o Konvenciji o genocidu iz 1985. godine samo naveo da bi trebalo i dalje razmatrati tu mogućnost, uključujući i opciju usvajanja fakultativnog protokola o tom pitanju.²⁶⁷ Još jedan neuspjeli pokušaj unošenja ekocida u međunarodnopravni dokument jest Nacrt Kodeksa o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (dalje u tekstu: Nacrt 1991) koji je 1991. godine izradila Komisija za međunarodno pravo²⁶⁸ kao preteču Rimskom statutu. U čl. 26. Nacrta 1991 stoji da će se kazniti „pojedinac koji namjerno uzrokuje ili naređuje uzrokovanje opsežne, dugoročne i teške štete u prirodnom okolišu.“²⁶⁹ U konačnoj verziji Nacrta 1991 usvojenoj 1996. godine kazneno djelo ekocida ipak nije inkriminirano kao zasebno kazneno djelo, već je šteta u okolišu, kao i u Rimskom statutu, obuhvaćena ratnim zločinima.²⁷⁰

Premda su dosad mnogi pravni stručnjaci ponudili svoje definicije ekocida²⁷¹, još uvijek ne postoji jedinstvena međunarodno priznata definicija ekocida. S ciljem stvaranja takve definicije u studenom 2020. godine organizacija Stop Ecocide International sazvala je Nezavisno stručno vijeće za pravnu definiciju ekocida (Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide, dalje u tekstu: Nezavisno stručno vijeće) koje se sastojalo od 12

²⁶⁵ Falk, R. A., *Environmental Warfare and Ecocide—Facts, Appraisal and Proposals*, u: 9(1) *Revue Belge de Droit International*, 1973., str. 21.-24.

²⁶⁶ *Op. cit.* u bilj 263.

²⁶⁷ Whitaker, B., *Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide*, Geneva, 2. srpnja 1985., str. 17.

²⁶⁸ *Op. cit.* u bilj 263.

²⁶⁹ Report of the International Law Commission to the General Assembly on the work of its forty-third session, u: 2 Y.B. Int'l L. Law Comm'n 107, Vol. II, Part 2, str. 97.

²⁷⁰ ILC, Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, 1996., čl. 20.

²⁷¹ Neki od pravnih stručnjaka i instituta koji su definirali ekocid su P. Higgins (*Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide*, 2010.), L. Neyret (*From Ecocrimes to Ecocide. Protecting the Environment through Criminal Law*, 2017.), S. Rokсандić i M. Engelhart (*Beyond Classic Core Crimes: International Criminal Law for the Protection of Mankind — Economic and Environmental Crimes as International Crimes*, 2022.), Promise Institute for Human Rights (UCLA) (*Proposed Definition of Ecocide*, 2021.), European Law Institute (*Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision*, 2023.).

svjetskih stručnjaka iz područja međunarodnog kaznenog prava i prava okoliša.²⁷² Nakon održanog javnog savjetovanja početkom 2021. godine u kojemu je prikupljen velik broj odgovora iz pravne, političke, ekonomske, vjerske i sfere mladih i domorodačkih zajednica, Nezavisno stručno vijeće u lipnju 2021. godine objavljuje definiciju kaznenog djela ekocida, zajedno s objašnjenjem njegovih elemenata i prijedlogom izmjena i dopuna Rimskog statuta kako bi ekocid postao peto kazneno djelo iz stvarne nadležnosti Suda.²⁷³ Prema definiciji Nezavisnog stručnog vijeća, ekocid predstavlja „protuzakonite ili bezobzirne radnje počinjene sa znanjem da postoji značajna vjerojatnost da će te radnje uzrokovati tešku i opsežnu ili dugoročnu štetu za okoliš.“²⁷⁴ „Bezobzirna“ radnja jest ona radnja koja je počinjena „s nepromišljenim zanemarivanjem štete koja bi bila očito pretjerana u odnosu na očekivane društvene i ekonomske koristi.“²⁷⁵ „Teška“ šteta je ona „šteta koja obuhvaća vrlo ozbiljne nepovoljne promjene, poremećaj ili štetu u bilo kojem elementu okoliša, uključujući ozbiljne učinke na ljudski život ili prirodne, kulturne ili gospodarske resurse.“²⁷⁶ „Opsežna“ šteta predstavlja štetu „koja se proteže izvan ograničenog zemljopisnog područja, prelazi državne granice ili je pretrpljena od strane cijelog ekosustava ili vrste ili velikog broja ljudi.“²⁷⁷ „Dugoročna“ šteta jest „šteta koja je nepovratna ili koja se ne može popraviti prirodnim oporavkom u razumnom vremenskom razdoblju.“²⁷⁸ Pritom definicija Nezavisnog stručnog vijeća predstavlja konsenzus formulacije iz čl. 8. st. 2. (b) (iv) Rimskog statuta i Freelandovog prijedloga zločina protiv okoliša: šteta mora biti teška, a uz to ili opsežna ili dugoročna. „Okoliš“ pak obuhvaća „Zemlju, njezinu biosferu, kriosferu, litosferu, hidrosferu i atmosferu, kao i svemir.“²⁷⁹ Bitno je napomenuti i to da, s obzirom na visoke standarde štete koji se moraju zadovoljiti da bi određena radnja predstavljala ekocid, Nezavisno stručno vijeće ističe da ekocid traži neizravnu namjeru (*dolus eventualis*), zahtijevajući svijest o značajnoj vjerojatnosti teške i opsežne ili dugoročne štete.²⁸⁰

S obzirom na to da je definicija ekocida Nezavisnog stručnog vijeća, s jedne strane, precizna i koncizna, dok, s druge strane, ostavlja dovoljno manevarskog prostora da se njome obuhvati velik broj šteta nanesenih u okolišu (neovisno o tome jesu li one nastale u okviru

²⁷² Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide, dostupno na: <https://ecocidelaw.com/definition/> (30. srpnja 2024.).

²⁷³ *Ibid.*

²⁷⁴ Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and core text, lipanj 2021., str. 4.

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ *Ibid.*

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ *Ibid.*

²⁸⁰ *Ibid.*, str. 10.

(ne)međunarodnog oružanog sukoba ili ne), Meksiko i Italija iskoristili su upravo ovu definiciju ekocida za prijedloge zakona kojima bi se ovo kazneno djelo trebalo uvesti u njihova nacionalna zakonodavstva²⁸¹, a može se očekivati da će tako postupiti i druge države koje planiraju inkriminirati ekocid na nacionalnoj razini.

5.2. Ekocid kao kazneno djelo u međunarodnom kaznenom pravu

U sustavu međunarodnog kaznenog prava, ekocid ne postoji kao samostalno kazneno djelo u Rimskom statutu za koje bi Sud bio stvarno nadležan. Iako se šteta u okolišu spominje u Rimskom statutu u okviru čl. 8. st. 2. (b) (iv), nedostaci tog članka²⁸² ukazuju na potrebu za uvođenjem ekocida kao zasebnog, petog kaznenog djela iz stvarne nadležnosti Suda.

Od neuspjelog pokušaja stvaranja ekocida zasebnim kaznenim djelom Nacrtom 1991, bilo je nekoliko značajnih pokušaja unošenja ekocida kao petog kaznenog djela u Rimski statut. Škotska pravnica, ekološka aktivistica i suosnivačica organizacije Stop Ecocide International Polly Higgins 2010. godine podnijela je Komisiji za međunarodno pravo svoju definiciju ekocida s ciljem da se to kazneno djelo uvrsti u Rimski statut i tako zajedno sa zločinom genocida, zločinima protiv čovječnosti, ratnim zločinima i zločinima agresije bude pod stvarnom nadležnošću Suda.²⁸³ Kako su otočne države najugroženije klimatskim promjenama, na 18. godišnjem sastanku država stranaka Rimskog statuta održanom u prosincu 2019. godine u Den Haagu, predstavnici Vanuatua i Maldiva pozvali su na razmatranje amandmana Rimskog statuta kojim bi se ekocid inkriminirao na međunarodnoj razini.²⁸⁴ Uvođenje ekocida u Rimski statut podržala je godinu dana kasnije i Belgija na 19. godišnjem sastanku država stranaka Rimskog statuta.²⁸⁵ Belgija je također u prosincu 2021. godine usvojila Rezoluciju belgijskog Parlamenta kojom se prepoznaje kazneno djelo ekocida na međunarodnoj razini i time postala prva europska država koja se izjasnila u korist inkriminacije ekocida u međunarodnom kaznenom pravu.²⁸⁶ Svoju podršku uvrštavanju ekocida u Rimski statut izrazile su i mnoge javne osobe, od kojih su samo neki Glavni tajnik

²⁸¹ Ecocide / serious environmental crimes in national jurisdictions, dostupno na: <https://ecocidelaw.com/existing-ecocide-laws/> (1. kolovoza 2024.).

²⁸² Vidi *supra* pod 2.2.1.1.

²⁸³ Ecocide crime, dostupno na: <https://ecocidelaw.com/polly-higgins-ecocide-crime/> (11. kolovoza 2024.).

²⁸⁴ *Op. cit.* u bilj 263.

²⁸⁵ *Ibid.*

²⁸⁶ Roksandić, S., *I Hrvatska mora kažnjavati ekocid kao teško kazneno djelo*, 10 veljače 2022., dostupno na: <https://autograf.hr/i-hrvatska-mora-kaznjavati-ekocid-kao-tesko-kazneno-djelo/> (18. kolovoza 2024.).

UN-a António Guterres, francuski predsjednik Emmanuel Macron, švedska ekološka aktivistica Greta Thunberg i papa Franjo.²⁸⁷

Osim preventivnog učinka, nekoliko je razloga koji idu u prilog uvođenju petog kaznenog djela u Rimski statut i proširenju stvarne nadležnosti Suda. Prije svega, time bi se Rimskim statutom posebno zaštitile neljudske vrste koje nastanjuju Zemlju, ali i kulturna prava i domorodačke zajednice.²⁸⁸ Nadalje, ako bi definicija kaznenog djela ekocida u Rimskom statutu bila ona koju je izradilo Nezavisno stručno vijeće, ekocid bi se kažnjavao neovisno o tome je li počinjen u okviru oružanih sukoba ili ne. Također bi se riješilo pitanje prekograničnih posljedica ekocida: ratificiranjem izmijenjenog Rimskog statuta počinitelj ekocida mogao bi se kazneno goniti u bilo kojoj državi koja je ratificirala Rimski statut, bez obzira na državljanstvo počinitelja ili mjesto počinjenja kaznenog djela.²⁸⁹ Za kraj, procesuiranjem počinitelja ekocida pred Sudom otvorila bi se mogućnost dosuđivanja odštete žrtvama ekocida koje nerijetko pretrpe štetu koja se može nadoknaditi samo uz velike novčane iznose.

Postoje, međutim, određeni problemi koji bi, u slučaju da ekocid postane peto kazneno djelo u Rimskom statutu, mogli otežati učinkovit kazneni progon počinitelja ekocida. Četiri države koji su najveći zagađivači okoliša ili nisu potpisale (Kina i Indija) ili nisu ratificirale (SAD i Rusija) Rimski statut. Kako je nadležnost *ratione personae* Suda ograničena na državljane država stranaka Rimskog statuta, kazneni progon počinitelja ekocida državljana država koje najviše doprinose zagađenju okoliša ne bi bio moguć. Problem predstavlja i činjenica da je Sud nadležan samo za fizičke osobe pa se kao tuženik pred Sudom ne bi mogle pojaviti ni države ni pravne osobe počinitelji ekocida. Sporno je i pitanje krivnje počinitelja ekocida: čl. 30. Rimskog statuta predviđa da je „počinitelj kazneno odgovoran i podliježe kažnjavanju za djelo iz nadležnosti Suda samo ako je voljno i svjesno ostvario posebna obilježja kaznenog djela.“²⁹⁰ S obzirom na to da je većina dosadašnjih slučajeva ekocida posljedica nesreća gdje počinitelji nisu imali namjeru prouzročiti štetu u okolišu, u postojećim zahtjevima Rimskog statuta ne bi bilo moguće učinkovito provesti kazneni progon za ekocid.

Ono što predstavlja možda najveću prepreku uvođenju ekocida u Rimski statut jest sâm postupak izmjene Rimskog statuta predviđen njegovim čl. 121. Nakon što bilo koja država

²⁸⁷ Supporters of ecocide law, dostupno na: <https://www.stopecocide.earth/supporters> (11. kolovoza 2024.).

²⁸⁸ *Op. cit.* u bilj 283.

²⁸⁹ Crhák, A., *Ecocide: The Fifth International Crime?*, 26. siječnja 2023, dostupno na: <https://www.humanrightscentre.org/blog/ecocide-fifth-international-crime> (11. kolovoza 2024.).

²⁹⁰ Rimski statut, čl. 30. st. 1.

stranka Rimskog statuta predloži izmjenu, odluku o tome hoće li prijedlog izmjene uzeti u razmatranje donosi sljedeća Skupština država stranaka većinom prisutnih koji glasuju, bilo izravno, bilo tako da se sazove Konferencija za izmjene.²⁹¹ Da bi izmjena o kojoj ne postoji suglasnost na sastanku Skupštine država stranaka ili na Konferenciji za izmjene bila usvojena, potrebna je dvotrećinska većina glasova država stranaka.²⁹² Vidljivo je, dakle, da bi uvođenje ekocida u Rimski statut zahtijevalo da znatan broj država stranaka glasa u korist takve izmjene. Ako se tome pridoda činjenica da je posljednja izmjena Rimskog statuta – uvođenje zločina agresije kao četvrtog kaznenog djela iz stvarne nadležnosti Suda – usvojena 20 godina nakon što je on usvojen, kompliciranost sustava izmjene, inertnost aktera na međunarodnoj sceni i moguće nesuglasice država stranaka u pogledu definicije ekocida razlog su zašto se u bliskoj budućnosti ne može očekivati proglašenje ekocida međunarodnim kaznenim djelom.

5.3. Ekocid u pravu Europske unije

Europska unija pristupila je pitanju inkriminacije ekocida prateći tendencije u međunarodnom kaznenom pravu. Europski je pravni institut u svibnju 2023. godine, nakon gotovo dvije godine istraživanja, objavio „Izvješće o ekocidu: model pravila za direktivu Europske unije i odluku Vijeća“ (Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision) u kojemu se prijedlog direktive i odluke bazira na definiciji ekocida Nezavisnog stručnog vijeća, uz minimalne nužne izmjene potrebne za prilagodbu specifičnostima pravnog režima Europske unije.²⁹³

Danas je ekocid u Europskoj uniji reguliran Direktivom 2024/1203, po završetku višemjesečnih pregovora između Europskog parlamenta, Europske komisije i Vijeća Europske unije (tzv. trijaloga). Nakon što je Odbor za pravna pitanja Europskog parlamenta 21. ožujka 2023. godine jednoglasno izglasao da najteži oblici kaznenih djela protiv okoliša (ekocidi) budu kažnjivi europskim pravom, Europski je parlament 29. ožujka 2023. godine podržao uvođenje ekocida u Direktivu 2024/1203.²⁹⁴ Ovakvo stajalište Europskog parlamenta uvelike je utjecalo na konačan tekst Direktive 2024/1203 jer je prethodno, u prijedlogu Europske komisije, ekocid bio samo spomenut u preambuli nove direktive o zaštiti okoliša

²⁹¹ Rimski statut, čl. 121. st. 2.

²⁹² Rimski statut, čl. 121. st. 3.

²⁹³ ELI, Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision, svibanj 2023.

²⁹⁴ European parliament proposes including “ecocide” in EU law, 29. ožujka 2023., dostupno na: <https://www.stopecocide.earth/breaking-news-2023/european-parliament-proposes-including-ecocide-in-eu-law> (15. kolovoza 2024.).

putem kaznenog prava, bez ikakvog daljnjeg unošenja kaznenog djela ekocida u operativni dio direktive.²⁹⁵

Tako se u preambuli konačne verzije Direktive 2024/1203 ističe potreba da se kvalificirana kaznena djela protiv okoliša, koja „mogu obuhvaćati postupanje usporedivo s ekocidom“²⁹⁶, kažnjavaju strožim sankcijama.²⁹⁷ U operativnom pak dijelu Direktive 2024/1203 čl. 3. st. 3. propisuje da „države članice osiguravaju da kaznena djela protiv okoliša sadržana u stavku 2. tog članka predstavljaju kvalificirana kaznena djela ako ona uzrokuju: (a) uništenje ili raširenu i znatnu štetu, koja je ili nepovratna ili dugotrajna, za ekosustav znatne veličine ili znatne okolišne vrijednosti ili za stanište unutar zaštićenog područja; ili (b) raširenu i znatnu štetu, koja je ili nepovratna ili dugotrajna, za kakvoću zraka, tla ili vode.“²⁹⁸ Iz ove definicije kvalificiranih kaznenih djela protiv okoliša vidljiv je utjecaj rada Nezavisnog stručnog vijeća na europskog zakonodavca jer ona usko slijedi njegovu predloženu definiciju ekocida. Premda se, dakle, u operativnom dijelu Direktive 2024/1203 ekocid ne navodi kao zasebno kazneno djelo u čl. 3. st. 2., postignut je željeni cilj: najteže oblike štete u okolišu države članice dužne su kažnjavati težim sankcijama.

Inkriminacija ekocida u pravu Europske unije ne samo da nalaže državama članicama da učine isto u svom nacionalnom zakonodavstvu, već će možebitno postati dodatan razlog i motivacija europskim državama strankama Rimskog statuta za pokretanje postupka izmjene Rimskog statuta i inkriminacije ekocida i na međunarodnoj razini.

5.4. Kazneno djelo ekocida u nacionalnom pravu

Nakon analize inkriminacije ekocida u međunarodnom i europskom pravu, potrebno je osvrnuti se na države koje su kazneno djelo ekocida unijele u domaće zakonodavstvo. Prva država koja je inkriminirala ekocid u svom kaznenom pravu jest Vijetnam koji je, potaknut posljedicama Vijetnamskog rata, 1990. godine u svoj Kazneni zakon uveo čl. 278. u kojem stoji: „Oni koji u vrijeme mira ili vrijeme rata počine djela masovnog uništavanja stanovništva na nekom području, uništavanja izvora egzistencije tog stanovništva, potkopavanja kulturnog i duhovnog života države, narušavanja temelja društva s ciljem potkopavanja tog društva, kao i druga djela genocida ili djela ekocida ili uništavanja

²⁹⁵ Romano, V., *Parliament adds ecocide to EU's draft list of environmental crimes*, 30. ožujka 2023., dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/parliament-adds-ecocide-to-eus-draft-list-of-environmental-crimes/> (15. kolovoza 2024.).

²⁹⁶ *Op. cit.* u bilj 155, (21).

²⁹⁷ *Ibid.*

²⁹⁸ *Ibid.*, čl. 3. st. 3.

prirodnog okoliša, kaznit će se kaznom zatvora od deset godina do dvadeset godina, kaznom doživotnog zatvora ili smrtnom kaznom.²⁹⁹ Nakon Vijetnama, ekocid su inkriminirale i Rusija (1996.), Kazakstan (1997.), Kirgistan (1997.), Tadžikistan (1998.), Gruzija (1999.), Bjelorusija (1999.), Ukrajina (2001.), Moldavija (2002.) i Armenija (2003.).³⁰⁰ Sve su te države za kazneno djelo ekocida predvidjele relativno stroge zatvorske kazne: u Rusiji je tako propisana kazna zatvora od 12 do 20 godina, a u Tadžikistanu od 15 do 20 godina.³⁰¹ Ekvador je pak 2008. godine u svom Ustavu priznao prava prirodi (engl. *rights of nature*) te posljedično u kaznenom zakonodavstvu inkriminirao kaznena djela protiv okoliša i prirode koja imaju obilježja ekocida.³⁰² U Čileu je u kolovozu 2023. godine objavljen Zakon 21.595 kojim se u čileanski Kazneni zakon uključuje novi odjeljak o “Napadima na okoliš”, koji uključuje nekoliko elemenata definicije ekocida Nezavisnog stručnog vijeća.³⁰³ Parlamentarne inicijative za uvođenje ekocida u nacionalno pravo trenutno su u punom zamahu i u dijelu ostalih srednjoameričkih i južnoameričkih država.³⁰⁴

Govoreći o državama članicama Europske unije, Francuski je parlament u kolovozu 2021. godine usvojio Zakon o klimi i otpornosti kojim se u francusko kazneno pravo uvodi ekocid.³⁰⁵ Zakon o klimi i otpornosti predviđa kaznu zatvora do deset godina i novčanu kaznu do 4,5 milijuna eura, uz mogućnost povećanja do deseterostrukog iznosa koristi ostvarene kaznenim djelom (franc. *délit*), za one koji dovedu do „teške i trajne štete za zdravlje, floru, faunu ili kvalitetu zraka, tla ili vode.“³⁰⁶ Dodatno, francuska Vlada ima obvezu u roku od godine dana od proglašenja ovog zakona podnijeti izvješće francuskom Parlamentu o radnjama poduzetim s ciljem priznanja ekocida kaznenim djelom (franc. *crime*) koje može biti procesuirano pred međunarodnim kaznenim sudovima.³⁰⁷ Belgija je, uz već spomenutu Rezoluciju belgijskog Parlamenta iz 2021. godine, u veljači 2024. godine usvojila novi Kazneni zakon kojim se uvodi kazneno djelo ekocida u belgijsko kazneno pravo. Čl. 94. novog belgijskog Kaznenog zakona definira ekocid kao „namjerno počinjenje, postupanjem ili propustom, nezakonite radnje koja uzrokuje tešku, opsežnu i dugoročnu štetu okolišu uz

²⁹⁹ *Op. cit.* u bilj 263.

³⁰⁰ *Ibid.*

³⁰¹ *Ibid.*

³⁰² Bender, M., Mehta, J., Vermilye, A., von Rebay, A., *Universal declaration of ocean rights and ocean for ecocide law*, 23. listopada 2023., dostupno na: <https://www.stopecocide.earth/guest-blog/universal-declaration-of-ocean-rights-and-ocean-for-ecocide-law> (18. kolovoza 2024.).

³⁰³ *Op. cit.* u bilj 281.

³⁰⁴ *Ibid.*

³⁰⁵ Loi no 2021-1104 du 22 août 2021 portant lutte contre le dérèglement climatique et renforcement de la résilience face à ses effets, Journal officiel de la République Française, 24. kolovoza 2021., čl. 280.

³⁰⁶ *Ibid.*

³⁰⁷ *Ibid.*, čl. 296.

znanje da ta radnja uzrokuje takvu štetu, pod uvjetom da ta radnja predstavlja kršenje saveznog zakona ili međunarodnog instrumenta koji je obvezujući za federalne vlasti ili radnja ne može biti locirana u Belgiji.“³⁰⁸ Za kazneno djelo ekocida, neovisno je li počinjeno u vrijeme rata ili mira, predviđena je kazna zatvora do 20 godina za fizičke osobe i novčana kazna do 1,6 milijuna eura za pravne osobe.³⁰⁹

Stupanjem na snagu Direktive 2024/1203, sve države članice Europske unije imaju obvezu do 21. svibnja 2026. godine u svoje zakonodavstvo uvesti strože kazne za kvalificirana kaznena djela protiv okoliša pa će tako kazneno djelo ekocida uskoro biti inkriminirano i u Republici Hrvatskoj.

5.4.1. Prijedlog inkriminacije ekocida u hrvatskom pravu

U Republici Hrvatskoj javila se inicijativa za izmjenu Kaznenog zakona 2011 kojom bi se u njega uvelo kazneno djelo ekocida i prije donošenja Direktive 2024/1203. U srpnju 2022. godine zastupnica Marija Selak Raspudić podnijela je Hrvatskom saboru Prijedlog zakona o dopuni Kaznenog zakona (dalje u tekstu: Prijedlog 2022)³¹⁰ kojim se predlaže uvođenje novog čl. 192.a „Ekocid“ u Glavu XX. Kaznenog zakona 2011 radi zaštite okoliša od najtežih oblika štete „u odsustvu rata, okupacije, međunarodnog oružanog sukoba ili oružanog sukoba koji nema međunarodni značaj.“³¹¹ Definicija ekocida u Prijedlogu 2022 predložena je nakon komparativne analize trendova u definiranju ekocida u pojedinim državama, ali i prijedloga kako međunarodnih, tako i domaćih pravnih stručnjaka.³¹² Prijedlogom 2022 predlaže se da čl. 192.a glasi: „Tko protivno propisima poduzme radnje uz znanje da postoji znatna vjerojatnost da će uslijed tih radnji nastupiti ozbiljna šteta za okoliš koja je široko rasprostranjena ili dugotrajna, kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora. Za potrebe ovog članka, „okoliš“ znači zemlju, njenu biosferu, kriosferu, litosferu, hidrosferu i atmosferu, kao i svemir.“³¹³

³⁰⁸ Cole, M., Haverals, J., *Belgium, the brand-new EU leader in the fight against ecocides*, ožujak 2024., dostupno na: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/c8fe0599/belgium-the-brand-new-eu-leader-in-the-fight-against-ecocides#:~:text=The%20crime%20of%20ecocide%2C%20in,this%20act%20constitutes%20an%20infringement> (18. kolovoza 2024.).

³⁰⁹ *Ibid.*

³¹⁰ Prijedlog je rađen u suradnji s prof. dr. sc. Ksenijom Turković i izv. prof. dr. sc. Sunčanom Roksandić, profesoricama s Katedre za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, te predstavlja dobar primjer izrade prijedloga zakona uz sudjelovanje pravnih stručnjaka.

³¹¹ Selak Raspudić, M., *Prijedlog zakona o dopuni Kaznenog zakona*, Zagreb, srpanj 2022., str. 2.

³¹² *Ibid.*, str. 1.

³¹³ *Ibid.*, str. 4.

U Obrazloženju Prijedloga 2022 navode se definicije pojedinih pojmova iz čl. 192.a koje su preuzete iz definicije ekocida Nezavisnog stručnog vijeća.³¹⁴ Biće ovog blanketnog kaznenog djela, kod kojeg kažnjavanje za nehaj nije moguće, ostvaruje osoba koja s namjerom poduzme radnje zabranjene relevantnim propisima koji uređuju obveze u zaštiti okoliša, uz uvjet da ima znanje da postoji znatna vjerojatnost da će uslijed tih poduzetih radnji nastupiti ozbiljna šteta za okoliš koja je široko rasprostranjena ili dugotrajna.³¹⁵ Kao i ostala kaznena djela iz Glave XX. Kaznenog zakona 2011, sukladno komparativno-pravnom pristupu u regulaciji kaznenih djela protiv okoliša, ovo kazneno djelo jest kazneno djelo ugrožavanja pa za njegovo postojanje nije potreban stvaran nastup štete u okolišu.³¹⁶

U rujnu 2022. godine uslijedilo je Mišljenje Vlade kao odgovor na Prijedlog 2022 kojim se, umjesto uvođenja ekocida u Kazneni zakon 2011, predlaže čekanje rješenja koje će predložiti Europska unija. U Mišljenju stoji da je u tijeku redovni zakonodavni postupak za donošenje nove direktive o zaštiti okoliša putem kaznenog prava kojom će se, između ostaloga, teška kaznena djela protiv okoliša harmonizirati na razini Europske unije pa se predlaže Hrvatskom saboru da ne prihvati Prijedlog 2022.³¹⁷

U svibnju 2024. godine, sada već s Direktivom 2024/1203 na snazi, zastupnica Marija Selak Raspudić ponovno je Hrvatskom saboru uputila Prijedlog zakona o dopuni Kaznenog zakona (dalje u tekstu: Prijedlog 2024) kojim se predlaže uvođenje ekocida u Kazneni zakon 2011 na isti način kao i u Prijedlogu 2022.³¹⁸ I na Prijedlog 2024 stiglo je Mišljenje Vlade kojim se traži od Hrvatskog sabora da odbije Prijedlog 2024 jer će, zbog nedavnog usvajanja regulative u području zaštite okoliša kroz sekundarno zakonodavstvo Europske unije, Vlada osigurati da se relevantni propisi unesu u hrvatsko zakonodavstvo pravovremeno i na način kako to zahtijevaju predmetni instrumenti.³¹⁹ Ostaje, dakle, čekati daljnje izmjene Kaznenog zakona 2011 kojima će se ekocid uvesti u hrvatsko kazneno pravo i uskladiti sa zahtjevima Europske unije u području zaštite okoliša kaznenim pravom.

6. ZAŠTITA OKOLIŠA I LJUDSKA PRAVA

Kada se govori o zaštiti okoliša, danas su sve zastupljenije rasprave o suštinskoj isprepletenosti okoliša i ljudskih prava: čist, zdrav i održiv okoliš ključan je za uživanje

³¹⁴ *Ibid.*, str. 5.

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ *Ibid.*

³¹⁷ Vlada RH, Mišljenje, Zagreb, 1. rujna 2022., str. 4.

³¹⁸ Selak Raspudić, M., Prijedlog zakona o dopuni Kaznenog zakona, Zagreb, 24. svibnja 2024.

³¹⁹ Vlada RH, Mišljenje, klasa 022-03/24-12/35, ur.broj 50301-04/15-24-5, Zagreb, 25. srpnja 2024., str. 3.

temeljnih ljudskih prava.³²⁰ Međunarodni, regionalni i nacionalni sustavi zaštite ljudskih prava sve se češće koriste kao mehanizmi za rješavanje pitanja zaštite i očuvanja okoliša.

Na međunarodnoj razini, Ured Visokog povjerenika UN-a za ljudska prava u ožujku 2012. godine kreirao je tzv. mandat za ljudska prava i okoliš, na čelu s Posebnim izvjestiteljem za ljudska prava i okoliš, koji ispituje obveze u vezi s ljudskim pravima koje se odnose na siguran, čist, zdrav i održiv okoliš te promiče praksu korištenja ljudskih prava u izradi politika zaštite okoliša.³²¹ Uz to, Opća skupština UN-a 28. srpnja 2022. godine usvojila je Rezoluciju kojom prepoznaje pravo na čist, zdrav i održiv okoliš kao ljudsko pravo, a države, međunarodne organizacije, poslovne subjekte i ostale zainteresirane sudionike poziva da povećaju napore kako bi osigurali čist, zdrav i održiv okoliš za sve.³²²

Pravo na čist, zdrav i održiv okoliš prepoznato je i u nekim regionalnim konvencijama o ljudskim pravima: prema čl. 24. Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda „Svi narodi trebaju imati pravo na općenito zadovoljavajući okoliš pogodan za njihov razvoj“³²³, a prema čl. 38. Arapske povelje o ljudskim pravima „Svaka osoba ima pravo na [...] zdrav okoliš.“³²⁴ Zaštita okoliša spominje se i u čl. 37. Povelje Europske unije o temeljnim pravima: „Visoka razina zaštite okoliša i poboljšavanje kvalitete okoliša moraju biti uključeni u politike Unije i osigurani u skladu s načelom održivog razvoja.“³²⁵ Iako u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda Vijeća Europe nije sadržano pravo na čist, zdrav i održiv okoliš, Europski sud za ljudska prava dosada je razvio sudsku praksu u slučajevima zaštite okoliša pozivajući se na to da uživanje određenih konvencijskih prava, kao što su pravo na život, pravo na slobodu i sigurnost i pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života, „može biti narušeno postojanjem štete u okolišu i izloženosti ekološkim rizicima.“³²⁶

Nacionalni sudovi također su u recentnoj praksi prepoznali vezu između zaštite okoliša i ljudskih prava. U svibnju 2021. godine nizozemski je okružni sud u građanskom postupku naložio *Royal Dutch Shell*-u da smanji emisije CO₂ *Shell* grupe za neto 45% u 2030. godini u

³²⁰ Human Rights and the Environment, dostupno na: <https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/human-rights-and-the-environment/> (21. kolovoza 2024.).

³²¹ Special Rapporteur on the human right to a clean, healthy and sustainable environment, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-environment> (21. kolovoza 2024.).

³²² UN. General Assembly, The human right to a clean, healthy and sustainable environment, GA Res 76/300, GAOR, 76th sess., 97th plen mtg, Suppl. no. 49., UN Doc. A/RES/76/300 (usvojeno 28. srpnja 2022.), str. 3.

³²³ OAU, African Charter on Human and Peoples' Rights, Nairobi, lipanj 1981., čl. 24.

³²⁴ LAS, Arab Charter on Human Rights, 22. svibnja 2004., čl. 38.

³²⁵ Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202, 7. lipnja 2016., str. 389–405., čl. 37.

³²⁶ Environment and the European Convention on Human Rights, travanj 2024., dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Environment_ENG (21. kolovoza 2024.).

ondosu na razine iz 2019. godine, kroz korporativnu politiku *Shell* grupe.³²⁷ Tumačeći nepisani standard brige iz nizozemskog Građanskog zakonika (knjiga 6, odjeljak 162), okružni je sud inkorporirao zaštitu ljudskih prava od opasnih klimatskih promjena i presudio da poduzeća moraju poštovati ta ljudska prava.³²⁸ Njemački je Ustavni sud pak u odluci iz ožujka 2021. godine presudio da njemačka „Vlada mora poduzeti više koraka u borbi protiv klimatskih promjena jer postojeće zakonodavstvo ne smanjuje emisije stakleničkih plinova dovoljno brzo i značajno.“³²⁹ Sud navodi da „zaštita života i tjelesnog integriteta iz čl. 2. st. 2. prve rečenice Temelnog zakona obuhvaća zaštitu od oštećenja Ustavom zajamčenih interesa uzrokovanih onečišćenjem okoliša, bez obzira na to tko i koje okolnosti su uzrok“³³⁰ te da „dužnost državne zaštite koja proizlazi iz čl. 2. st. 2. prve rečenice Temelnog zakona također uključuje dužnost zaštite života i zdravlja od rizika koje donose klimatske promjene.“³³¹

Sa sve većim brojem klimatskih izbjeglica i žrtava onečišćenja okoliša, važno je nastaviti kreirati politike zaštite okoliša uz uključivanje temeljnih ljudskih prava i sloboda. Time će se ne samo omogućiti žrtvama onečišćenja okoliša pristup mehanizmima zaštite njihovog života, zdravlja i dobrobiti, već i smanjiti broj takvih žrtava u budućnosti, dok će se, uz pomoć međunarodnog, transnacionalnog i nacionalnog kaznenog prava, utvrditi i kazniti one osobe koje su odgovorne za onečišćenje okoliša.

7. ZAKLJUČAK

Sve češće ekološke katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem predstavljaju jedan od najvećih društvenih problema današnjice. Uz kaznena djela protiv okoliša čije su posljedice nerijetko teške, dugoročne i prelaze granice nacionalnih jurisdikcija, potrebno je osigurati učinkovitu zaštitu okoliša kaznenim pravom ne samo u okviru nacionalnog, nego i transnacionalnog i međunarodnog prava.

Na međunarodnoj razini, postojeća kaznenopravna zaštita okoliša koju pruža Rimski statut nije zadovoljavajuća jer se njome ne može obuhvatiti velik broj šteta u prirodnom okolišu. Zbog visokih standarda propisanih u pogledu štete u prirodnom okolišu i namjere počinitelja, zahtjeva za postojanjem međunarodnog oružanog sukoba te nedovoljno određenih elemenata

³²⁷ The Hague District Court (Rechtbank Den Haag), Judgment of 26 May 2021, Case number C/09/571932, 5.3.

³²⁸ Engelhart, M., Roksandić, S., *op. cit.* u bilj 42, str. 272.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ The Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgericht), Court Order of 24 March 2021, case no. 1 BvR 2656/18, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20, 1 BvR 288/20, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20, 1

³³¹ *Ibid.*

iz čl. 8. st. 2. (b) (iv), potrebno je izmijeniti Rimski statut i uvesti kazneno djelo ekocida, onako kako ga definira Nezavisno stručno vijeće, kao novo, peto kazneno djelo iz stvarne nadležnosti Suda. Iako bi se kaznena djela protiv okoliša, zbog zaštite temeljnih pravnih dobara sadržane u čl. 7. st. 1. (k), u nekim slučajevima mogla procesuirati i pozivanjem na zločine protiv čovječnosti, uvođenje samostalnog kaznenog djela pružilo bi bolju generalnopreventivnu zaštitu okoliša. Za uvođenje ekocida u Rimski statut nije, međutim, dovoljno imati kvalitetan model izmjene, već je potrebno i da države pokažu volju za inkriminiranjem najtežih kaznenih djela protiv okoliša i što je prije moguće pokrenu postupak izmjene Rimskog statuta.

Na razini Europske unije, zaštita okoliša putem kaznenog prava unaprijeđena je Direktivom 2024/1203 jer se inkriminira veći broj kaznenih djela protiv okoliša, nalaže strože kažnjavanje najtežih, kvalificiranih kaznenih djela protiv okoliša, uvodi mogućnost dodatnih sankcija i mjera za počinitelje kaznenih djela protiv okoliša te postavljaju temelji za poticanje prekogranične suradnje i poboljšanje učinkovitosti tijela koja sudjeluju u nacionalnom lancu izvršavanja zakonodavstva iz područja zaštite okoliša. Ono što, međutim, ostaje problem jest to što Direktivom 2024/1203 nisu propisana minimalna trajanja kazne zatvora za fizičke osobe te to što se i dalje ostavlja mogućnost propisivanja nekaznenih sankcija za pravne osobe. To dovodi do toga da, unatoč harmonizaciji ove domene u Europskoj uniji, fizičke i pravne osobe mogu zloupotrijebiti propise drugih država članica i preseliti svoje poslovanje tamo gdje su za kaznena djela protiv okoliša predviđene blaže sankcije. Ipak, bez djelovanja Europske unije ne bi bilo moguće stvoriti zajednički europski pravni okvir za ekološki kriminal pa kroz daljnji angažman europskog zakonodavca i praćenje provođenja politika za zaštitu okoliša ostaje nada da će u nadolazećem razdoblju kaznenopravna zaštita okoliša postati brža i učinkovitija.

U Republici Hrvatskoj, kazneno zakonodavstvo na dobar način regulira kaznena djela protiv okoliša, inkriminirajući kaznena djela i izvan onih iz Direktive 2008/99/EZ te propisujući strože sankcije za teška kaznena djela protiv okoliša. Problem, međutim, nastaje u primjeni zakona: sudovi su i dalje skloni izricanju relativno blagih zatvorskih i novčanih kazni, često i uvjetnih kazni, a zbog nedovoljne ekološke svijesti javnosti i osposobljavanja osoba koje sudjeluju u kaznenom progonu, velik broj počinjenih kaznenih djela protiv okoliša ostaje neprocesuiran. S nestrpljenjem se iščekuje uvođenje Direktive 2024/1203 u domaći pravni sustav kako bi se na nacionalnoj razini poboljšala kako prevencija, tako i represija kaznenih djela protiv okoliša. Prilikom prenošenja Direktive 2024/1203, potrebno je u Kazneni zakon

2011 uvesti novo kazneno djelo protiv okoliša – ekocid – i to onako kako je sadržano u Prijedlogu 2022 jer su u formiranje te definicije bili uključeni pravni stručnjaci te se time ispunjavaju europske obveze i slijede međunarodne tendencije za strožim kažnjavanjem kaznenih djela koja uzrokuju najveću štetu u okolišu.

Konačno, podizanje svijesti javnosti o važnosti zaštite okoliša, djelovanje država, međunarodnih i transnacionalnih organizacija i organizacija za zaštitu okoliša, profesionalno osposobljavanje nadležnih tijela i jačanje njihove suradnje ključ su za uspostavu djelotvorne kaznenopravne zaštite okoliša jer je vremena za reagiranje sve manje, šteta nastala u okolišu može biti nepovratna, a bez čistog, zdravog i održivog okoliša nije moguće uživanje temeljnih ljudskih prava i sloboda.

POPIS LITERATURE

IZVORI STRUČNE I ZNANSTVENE KNJIŽEVNOSTI

Bačić, A., *Ustavni temelji i problemi zaštite okoliša u hrvatskom i europskom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 45, br. 4, 2008, str. 727-743.

Barbić, J. (ur.), *Kaznenopravna zaštita okoliša*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), 2017.

Cho, B., *Emergence of an International Environmental Criminal Law?*, u: *UCLA Journal of Environmental Law and Policy*, 19(1), 2000., str. 11-47.

De Angelis, F., *The European Public Prosecutor's Office (EPPO) – Past, Present, and Future*, u: *Focus: 2019 – Anniversary Year for European Criminal Law*, 4/2019, str. 272-276.

Derenčinović, D., *Načelo sic utere i kazneno pravo u funkciji zaštite od prekograničnog onečišćenja okoliša*, u: Barbić, J. (ur.), *Kaznenopravna zaštita okoliša*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU), 2017., str. 31-43.

Engelhart, M., Roksandić, S., *Beyond Classic Core Crimes: International Criminal Law for the Protection of Mankind—Economic and Environmental Crimes as International Crimes*, u: Ziccardi Capaldo, G. (ur.), *2021 Global Community Yearbook of International Law and Jurisprudence*, Oxford: Oxford University Press, 2022., str. 261-290.

Falk, R. A., *Environmental Warfare and Ecocide—Facts, Appraisal and Proposals*, u: 9(1) *Revue Belge de Droit International*, 1973., str. 1-27.

Freeland, S. R., *Addressing the intentional destruction of the environment during warfare under the Rome statute of the international criminal court*, doktorska disertacija, Sveučilište u Maastrichtu, 2015.

Homberger, E., Reggiani, G., Sambeth, J., Wipf, H. K., *The Seveso accident: its nature, extent and consequences*, u: *The Annals of Occupational Hygiene*, Vol. 22, Issue 4, 1979., str. 327–370.

Jodoin, S., *Crimes against Future Generations: A New Approach to Ending Impunity for Serious Violations of Economic, Social, and Cultural Rights and International Environmental Law*, A WFC & CISDL Legal Working Paper, Final Version, 15 kolovoza 2010.

Jodoin, S., Saito, Y., *Crimes against Future Generations: Harnessing the Potential of Individual Criminal Accountability for Global Sustainability*, u: McGill International Journal of Sustainable Development Law & Policy, Vol. 7(2), str. 115-155.

La Viña, A. G. M., Hoff, G., DeRose, A. M., *The Outcomes of Johannesburg: Assessing the World Summit on Sustainable Development*, u: SAIS Review, Johns Hopkins University Press, vol. 23, no. 1, 2003., str. 53-70.

Mégret, F., *Offences against Future Generations: A Critical Look at the Jodoin/Saito Proposal and a Suggestion for Future Thought*, u: McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy / Revue Internationale de Droit et Politique Du Développement Durable de McGill 7, no. 2, 2012, str. 157-179.

Mégret, F., *The problem of an international criminal law of the environment*, u: Columbia Journal of Environmental Law 36, no. 2, 2011., str. 195-257.

Pedersen, O. W., *An International Environmental Court and International Legalism*, u: 24(3) Journal of Environmental Law, 2012, str. 547-558.

Rodgers Kalas, P., *International environmental dispute resolution and the need for access by non-state entities*, u: Colorado Journal of International Environmental Law and Policy, 12(2), 2001., str. 191-244.

Seršić, M., *Međunarodnopravni aspekti zaštite i očuvanja okoliša*, u: Lončarić - Horvat, O. (ur.), *Pravo okoliša*, Zagreb: Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog planiranja Republike Hrvatske, Organizator, 2003., str. 247-282.

Whitaker, B., *Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide*, Geneva, 2. srpnja 1985.

PRAVNI PROPISI

Baselska konvencija o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju, SL L 39, 16. veljače 1993., str. 3-22.

Declaration of the Council of the European Communities and of the representatives of the Governments of the Member States meeting in the Council of 22 November 1973 on the programme of action of the European Communities on the environment, SL C 112, 20. prosinca 1973., str. 1-53.

Direktiva 2008/99/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenoga 2008. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava, SL L 328, 6. prosinca 2008., str. 28–37.

Direktiva (EU) 2024/1203 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. travnja 2024. o zaštiti okoliša putem kaznenog prava i zamjeni direktiva 2008/99/EZ i 2009/123/EZ, SL L, 2024/1203, 30. travnja 2024.

Europska komisija, Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive), Bruxelles, 28. listopada 2020.

Europska komisija, Executive Summary of the Evaluation of the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Environmental Crime Directive), Bruxelles, 28. listopada 2020.

Kazneni zakon, NN br. 110/97., 27/98., 50/00., 129/00., 84/05., 51/01., 111/03., 190/03., 105/04., 71/06., 110/07., 152/08., 57/11., 77/11., 125/11., 143/12.

Kazneni zakon, NN br. 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18., 126/19., 84/21., 114/22., 114/23., 36/24.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka, SL L 75, 19. ožujka 2015., str. 4–15.

LAS, Arab Charter on Human Rights, 22. svibnja 2004.

Loi no 2021-1104 du 22 août 2021 portant lutte contre le dérèglement climatique et renforcement de la résilience face à ses effets, Journal officiel de la République Française, 24. kolovoza 2021.

OAU, African Charter on Human and Peoples' Rights, Nairobi, lipanj 1981.

Odluka (EU) 2022/591 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. travnja 2022. o Općem programu djelovanja Unije za okoliš do 2030., SL L 114, 12. travnja 2022., str. 22–36.

Odluka Vijeća (EU) 2023/2170 od 28. rujna 2023. o ovlašćivanju Europske komisije da u ime Europske unije sudjeluje u pregovorima o Konvenciji Vijeća Europe kojom se ukida i zamjenjuje Konvencija o zaštiti okoliša putem kaznenog prava iz 1998. (ETS br. 172), SL L, 2023/2170, 16. listopada 2023.

Povelja Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202, 7. lipnja 2016., str. 389–405.

Single European Act, SL L 169, 29. lipnja 1987., str. 1–28.

Ugovor o Europskoj uniji (pročišćena verzija), SL C 202/13, 7.6.2016., str. 13-45.

Ugovor o funkcioniranju Europske unije (pročišćeni tekst), SL C 202/47, 7.6.2016., str. 47-199.

UN. General Assembly, Convention on the prohibition of military or any other hostile use of environmental modification technique, GA Res 31/72, GAOR, 31st sess., 96th plen mtg, Suppl. no. 39, UN Doc. A/RES/31/72 (usvojeno 10. prosinca 1976.)

UN. General Assembly, The human right to a clean, healthy and sustainable environment, GA Res 76/300, GAOR, 76th sess., 97th plen mtg, Suppl. no. 49., UN Doc. A/RES/76/300 (usvojeno 28. srpnja 2022.)

UN. General Assembly, World Charter for Nature, GA Res 37/7, GAOR, 37th sess., 48th plen mtg, Suppl. no. 51, UN Doc. A/RES/37/7 (usvojeno 28. listopada 1982.)

Ustav Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN br. 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 76/10., 85/10., 05/14.

Vijeće Europe, Convention on the Protection of Environment through Criminal Law, ETS No. 172, Strasbourg, 4. studenog 1998.

Zakon o potvrđivanju Rimskog statuta Međunarodnoga kaznenog suda, NN 5/2001

IZVORI SUDSKE PRAKSE

The Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgericht), Court Order of 24 March 2021, case no. 1 BvR 2656/18, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20, 1 BvR 288/20, 1 BvR 96/20, 1 BvR 78/20

The Hague District Court (Rechtbank Den Haag), Judgment of 26 May 2021, Case number C/09/571932

MREŽNI IZVORI

Bender, M., Mehta, J., Vermilye, A., von Rebay, A., *Universal declaration of ocean rights and ocean for ecocide law*, 23. listopada 2023., dostupno na: <https://www.stopecocide.earth/guest-blog/universal-declaration-of-ocean-rights-and-ocean-for-ecocide-law>

Charter of Brussels for the creation of a European and an International Criminal Courts of the Environment and Health, 30. siječnja 2014., dostupno na: http://www.iaes.info/en/file/contenuto/396/2363503318Charter_of_Brussels_EN.pdf

Cîrlig, C. C., *Revision of Directive 2008/99/EC, Protection of the environment through criminal law*, prosinac 2023., dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733555/EPRS_BRI\(2022\)733555_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/733555/EPRS_BRI(2022)733555_EN.pdf)

Cole, M., Haverals, J., *Belgium, the brand-new EU leader in the fight against ecocides*, ožujak 2024., dostupno na: <https://www.nortonrosefulbright.com/en/knowledge/publications/c8fe0599/belgium-the-brand-new-eu-leader-in-the-fight-against-ecocides#:~:text=The%20crime%20of%20ecocide%2C%20in,this%20act%20constitutes%20an%20infringement>

Committee of experts on the protection of the environment through Criminal Law (PC-ENV), dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/cdpc/pc-env>

Crhák, A., *Ecocide: The Fifth International Crime?*, 26. siječnja 2023, dostupno na: <https://www.humanrightscentre.org/blog/ecocide-fifth-international-crime>

Deepwater Horizon's Impact on Wildlife, dostupno na: <https://www.nwf.org/oilspill>

Ecocide, dostupno na: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/ecocide>

Environment and the European Convention on Human Rights, travanj 2024., dostupno na: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Environment_ENG

Environmental Rule of Law, dostupno na: <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-0>

Environmental Rule of Law: Tracking Progress and Charting Future Directions, dostupno na: <https://www.unep.org/resources/publication/environmental-rule-law-tracking-progress-and-charting-future-directions>

European parliament proposes including “ecocide” in EU law, 29. ožujka 2023., dostupno na: <https://www.stopecocide.earth/breaking-news-2023/european-parliament-proposes-including-ecocide-in-eu-law>

Europski zeleni plan, dostupno na: <https://mingo.gov.hr/europski-zeleni-plan-5703/5703>

Examples of Ecocide, dostupno na: https://www.endecocide.org/en/examples-of-ecocide/#art_005

History, dostupno na: <https://ecocidelaw.com/history/>

Human Rights and the Environment, dostupno na: <https://www.genevaenvironmentnetwork.org/resources/updates/human-rights-and-the-environment/>

Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide, dostupno na: <https://ecocidelaw.com/definition/>

Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD), dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/multilateralni-medjunarodni-sporazumi-1138/konvencija-o-bioloskoj-raznolikosti-cbd/1144>

Mathis, C. F., *European environmental policy*, 22. lipnja 2020., dostupno na: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/political-europe/a-european-“model”-defined-public-policies/european-environmental-policy>

Nahm, J., *Failures and Successes of the Paris Agreement*, 8. kolovoza 2023., dostupno na: <https://ace-usa.org/blog/research/research-foreignpolicy/failures-and-successes-of-the-paris-agreement/>

Održivi razvoj, dostupno na: <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/globalne-teme/odrzivi-razvoj/22706>

Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime, dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/klima/zastita-klime/okvirna-konvencija-un-a-o-promjeni-klime/1882>

Politika zaštite okoliša: opća načela i osnovni okvir, dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/71/politika-zastite-okolisa-opca-nacela-i-osnovni-okvir>

Pravo okoliša, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013 – 2024., dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/pravo-okolisa>

Prilagodba klimatskim promjenama, dostupno na: <https://mingo.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-klimatske-aktivnosti-1879/prilagodba-klimatskim-promjenama-1965/1965>

Report 1: Landmark Trial at Stockholm District Court: Allegations of Complicity in Serious International Crimes in Sudan (1999-2003) Against Two Corporate Leaders, 5. rujna 2023., dostupno na: <https://crd.org/2023/09/05/report-1-landmark-trial-at-stockholm-district-court-allegations-of-complicity-in-serious-international-crimes-in-sudan-1997-2003-against-two-corporate-leaders/>

Report of the Secretary-general on the 2019 Climate Action Summit, 11. prosinca 2019., dostupno na: https://www.congreso.es/docu/docum/ddocum/dosieres/sleg/legislatura_14/spl_7/pdfs/110.pdf

Roksandić, S., *I Hrvatska mora kažnjavati ekocid kao teško kazneno djelo*, 10. veljače 2022., dostupno na: <https://autograf.hr/i-hrvatska-mora-kaznjavati-ekocid-kao-tesko-kazneno-djelo/>

Romano, V., *Parliament adds ecocide to EU's draft list of environmental crimes*, 30. ožujka 2023., dostupno na: <https://www.euractiv.com/section/energy-environment/news/parliament-adds-ecocide-to-eus-draft-list-of-environmental-crimes/>

Special Rapporteur on the human right to a clean, healthy and sustainable environment, dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-environment>

Supporters of ecocide law, dostupno na: <https://www.stopecocide.earth/supporters>

Stockholm+50, About, dostupno na: <https://www.stockholm50.global/about/about>

UNEP – Program Ujedinjenih naroda za okoliš, dostupno na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-programe-i-projekte-eu-europske-i-medjunarodne-poslove-6108/medjunarodna-suradnja/unep-program-ujedinjenih-naroda-za-okolis/1134>

UN, Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, dostupno na: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>

United Nations Conference on Sustainable Development, 20-22 June 2012, Rio de Janeiro, dostupno na: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012>

World Summit on Sustainable Development, 26 August-4 September 2002, Johannesburg, dostupno na: <https://www.un.org/en/conferences/environment/johannesburg2002>

OSTALI IZVORI

A UNEP-INTERPOL Rapid Response Assessment: *The Rise of Environmental Crime – A Growing Threat To Natural Resources Peace, Development And Security*, 2016., Nellemann, C. (ur.)

DORH, Izvješće Glavnoga državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2023. godini, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, Zagreb, travanj 2024.

ELI, Report on Ecocide: Model Rules for an EU Directive and a Council Decision, svibanj 2023.

European Committee on Crime Problems (CDPC) - Terms of reference of the Committee of Experts on the protection of the environment through criminal law (PC-ENV), 23. studenog 2022.

Europska komisija, Preporuka za ODLUKU VIJEĆA o ovlašćivanju Europske komisije da u ime Europske unije sudjeluje u pregovorima o Konvenciji Vijeća Europe kojom se ukida i zamjenjuje Konvencija o zaštiti okoliša putem kaznenog prava iz 1998. (ETS br. 172), kao i nacrt izvješća s objašnjenjima, Bruxelles, 7. srpnja 2023.

ICC, Elements of Crimes, Official Records of the Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May -11 June 2010

ICC, The Office of the Prosecutor, *Policy Paper on Case selection and Prioritization*, 15. rujna 2016.

ICE Coalition, Draft Protocol for an International Court for the Environment, veljača 2011.

ICEF, Draft Statute of the International Environmental Agency and the International Court of the Environment, 1992.

ICEF, Draft Treaty for the Establishment of an International Court of the Environment, 1999.

ILC, Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, 1996.

Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and core text, lipanj 2021.

Ministarstvo pravosuđa, Prijedlog kaznenog zakona, Zagreb, srpanj 2011.

Report of the International Law Commission to the General Assembly on the work of its forty-third session, u: 2 Y.B. Int'l L.aw Comm'n 107, Vol. II, Part 2

Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court, Addendum, A/CONF.183/2/Add.1, 14. travnja 1998.

Selak Raspudić, M., Prijedlog zakona o dopuni Kaznenog zakona, Zagreb, 24. svibnja 2024.

Selak Raspudić, M., Prijedlog zakona o dopuni Kaznenog zakona, Zagreb, srpanj 2022.

Vlada RH, Mišljenje, Zagreb, 1. rujna 2022.

Vlada RH, Mišljenje, klasa 022-03/24-12/35, ur.broj 50301-04/15-24-5, Zagreb, 25. srpnja 2024.